

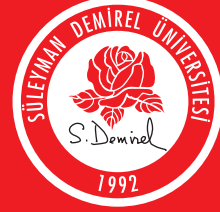
Amerika'nın Keşfinde Müslümanlar

Prof. Dr. Fuat SEZGİN

Söyleşi ve Konferans Kitabı
26-27 Mayıs 2016



**SÜLEYMAN
DEMİREL
ÜNİVERSİTESİ**



SÜLEYMAN
DEMİREL
ÜNİVERSİTESİ

AMERİKA'NIN KEŞFİNDE MÜSLÜMANLAR"

PROF. DR. FUAT SEZGİN

SÖYLEŞİ VE KONFERANS



S > 6

ÖĞRENCİLERLE SÖYLEŞİ
SAĞLIK, KÜLTÜR VE SPOR DAİRE
BAŞKANLIĞI SALONU
26 MAYIS 2016



S > 28

AMERİKA'NIN KEŞFİNDE
MÜSLÜMANLAR
PROF. DR. M. LÜTFÜ ÇAKMAKÇI KONFERANS SALONU
27 MAYIS 2016



**SÜLEYMAN
DEMİREL
ÜNİVERSİTESİ**

Editör

Prof. Dr. Kadir Temurçin

EMEĞİ GEÇENLER

Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Doç. Dr. Mustafa Yakar

Doç. Dr. Gülcan Sarp

Yrd. Doç. İsmail Kervankıran

Yrd. Doç. Dr. Çetin Şenkul

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Tokgözlü

Arş. Gör. Yolcu Aldırmaz

Arş. Gör. Mustafa Doğan

Arş. Gör. Adile Gül Eryılmaz

Arş. Gör. Mahinur Kılıç

Kurumsal İletişim, Araştırma ve
Uygulama Merkezi (KİMER 2016)

Redaksiyon

Uzman Müge Sucu Polat

Fotoğraf

Soner Arık

Orhan Yalçın

Tasarım & Uygulama

Durmuş Ali Gürtoklu

Baskı

Doğuş Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Melikgazi / KAYSERİ

Telefon : +90 352 322 18 55

ISBN: 978-9944-452-99-1

Ağustos 2016

Prof.Dr. Fuat Sezgin'in 26-27 Mayıs
2016 tarihlerinde Sağlık, Kültür
ve Spor Daire Başkanlığı Salonu
ve Prof. Dr. M. Lütfü Çakmakçı
Konferans Salonu'ndaki söyleşi
ve konferansından derlenmiştir.



26 MAYIS 2016
PROF. DR. FUAT SEZGİN

ÖĞRENCİLERLE SÖYLEŞİ



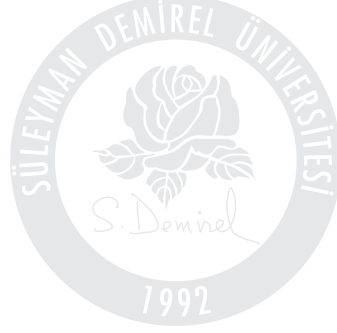
Kısa süre önce Erzurum'da bana fahri doktora unvanı verdiler, çok insan geldi. Üniversitelerden gelen bazı meslektaşlar da vardı. Onlarla sohbet yaptık, çok sempatikti. Aynı şekilde burada canlandırmak istiyorum, sizinle konuşacağım bugün, konuşmak da istiyorum. Bir şey bildiğime de inanıyorum, inanın saklamıyorum, inanın. Bir şeyler öğrendim, biraz da kendi milletime ulaştırmak istiyorum, hanımlara, beylere. Böyle bir sohbet ortamı hazırlanmasını istedim. Şimdi ne anlatayım, ne anlatacayım. Yarın için size bir konferans hazırladım. Konferansımın Adı: Amerika'nın Keşfinde Müslümanlar. Konferansta size ciddi şeyler söyleyeceğime inanıyorum. İyi bir sedanın kalacağına inanıyorum.

Erzurum'da hayatımın nasıl geçtiğini öğrenmek istediler. Ben hiç hayatımdan bahsetmemiştim, ama orada bahsettim. Fazla samimi konuşmuşum, dostlarım orada olduğuna sevindiklerini söylediler. Burada kendimden bahsetmeyeceğim, onun yerine size başka bir şey teklif edeceğim. Benim bütün hayatımın 64 yılını dolduran, gecesini gündüzünü dolduran bir kitap var. Bu kitabı nasıl oluşturduğumu size anlatacağım. Oradaki başarılarımın bilimler tarihine ne getirdiğini anlatacağım. Kabul ediyor musunuz bunu?

Vali Vahdettin Özkan: Memnuniyetle.

(Dinleyicilerden) evet sesleri, alkışlar...

Medreseyi bitirdikten sonra -mühim değil nerede bitirdiğim- babam öldü. Üniversiteye girdim, babam öldü. Bir sene tahsilimi dondurmak zorunda kaldım. Babamın ölümünün bir neticesi vardı. Ben evde kaldım



o zaman. Babamın Arapça kitapları vardı. Orada mistik bir havaya girmiştim ben, dünyayı terk etmişçesine. Aşağı Yukarı orada sadece babamdan kalan kitaplardan kendi başıma Arapça öğrenmeye başladım. Arapça öğreniyordum, Kur'an'ın tefsirini baştan aşağı okudum ve ben şu karara vardım: İslami bilimlerle meşgul olayım. İslami bilimler demeyelim, öyle bir mefhum da yoktu o zaman bende. Arapça öğreneyim falan dedim.

Sonra İslami bilimlerin okunduğu bir enstitüye gönderdiler beni. Baktım orada büyük bir Alman alimi vardı: Hellmut Ritter. Dolu bir adamdı. Gittim oraya, seminerini dinledim, hayran kaldım adama. Nasip böyleymiş. Karar verdim, seminer bitmeden çıktım gittim, (İst. Üniv.) Edebiyat Fakültesi'ne, orası da kapanmıştı. Öbür gün gittim, ben dedim; Edebiyat Fakültesi'nde okumak istiyorum. H. Ritter'in talebesi olmak istiyorum, dedim. Mistik bir hava vardı, o hava beni oraya sevk ediyordu. Arapça öğreneceksin, İslami bilimler öğreneceksin falan. Oraya beni kayıt etmek istemiyorlardı. Kuvvetli ve sert bir şekilde hayır beni

alacaksınız falan, dedim, bağırdım mı bilmiyorum. Baktılar benden kurtulamayacaklar, dekana gönderdiler. Dekan da yüzü gülmez bir adamdı, benim söylediğimi bir anda anlayamadı. Fakat şans olarak, birisi kapıyı çaldı. İçeriye giren kimdi? H. Ritter.

Dekan: Hocam tam zamanında geldin, burada birisi sizin talebeniz olmak istiyor. Ben kurtulamadım kendisinden siz konuşun, dedi.

Fuat Sezgin: (Dinleyicilere) Duyuyor musunuz beni?

Dinleyiciler: Evet

Ritter: Otur bakayım, dedi.

Fuat Sezgin: İslami bilimler okumak ve Arapça öğrenmek istiyorum.

Ritter: Babanız milyoner mi?

Fuat Sezgin: Ben dedim ki, babam öldü! Ben fakir bir ailenin çocuğum.



Ritter: Olmaz! Bu milyoner işi, dedi.

Fuat Sezgin: Ben dedim, hayır. Ben fakir insanım ama bu ilimlerin içine gireceğim. Baktı benden kurtulamıyor, ısrarlı inancım hoşuna gitmiş olmalı.

Ritter: (Dekana) Alın bu çocuğu bana kayıt edin, dedi.

O işi atlattık. Çok zor bir adammış dersleri falan. Çok şey istiyormuş, herkes talebelikleri dolmadan kaçıyorlarmış. Hoca düşünüyormuş ben de kaçardım diye. Fakat ben kaçmıyorum. Zamanla bana sordu, baktı. Siz çalışmak istiyorsunuz, dedi, ama bu zor bir şey. Bir Fransızca öğrenmişsiniz bu yetmez dedi.

Şansıma o zaman Fransızca'yı öğrenmiştim. Zaten çok iyi öğrenmiştim.

Ritter: Olmaz, dedi. Üç dört dil öğreneceksiniz bir senede falan.

Fuat Sezgin: Öğrenirim, dedim.

Talebelerinizden çok şey isteyeceksiniz. O da istedi benden, mütemadiyen istiyordu. Ben de kaçmadım, o sayede birinci sınıfta dört dil öğreniyordum: Arapça, Farsça, Latince ve Yunanca. Fakat o zaman Arapçam iyi gitmiyordu, galiba Arapçam hocanın hoşuna gitmiyordu. O zaman 1943 yılıydı, Almanlar Bulgaristan'a kadar gelmişlerdi. Bizim hükümetler korkmaya başladı, Türkiye'ye hücum edecekler falan diye. Nisan ayında üniversiteyi tatil ettiler.

Ritter: Vaktiniz var, 6 ay Arapça öğreneceksiniz, dedi

Fuat Sezgin: Ben de öğreneceğim, dedim.

Gittim 6 ay. Ben eve kapandım. Evim camiye yakın bir yerdedi, Valide Camii.

Fuat Sezgin: Engin Bey nerede?

Camiye girerdim, namaz kılardım. Sünnet falan kılmazdım, vakit kaybı olmasın diye. Adamlar hoş görürlerdi, namaz kılmıyor, farz kılıyor diye. Neyse 6 ay böyle geçti. Babamın Arapça otuz ciltlik Kur'an tefsiri vardı; Taberî Tefsiri. Onu aldım, okumaya başladım. Anlamıyordum. Türkçe tercüme vardı, Elmalının bir kitabı vardı, 6-7 ciltlik falan. Baktım yavaş yavaş ilerliyorum, altı ayda 30 cildi bitirdim. Sonra baktım aşağı yukarı Arapçayı Türkçe gibi anlıyordum. Bu büyük bir saadetti. Ekim ayında üniversiteye gittim.

Benim Hocam, çok meşhurdu. Seminerleri vardı. Alman profesörler de gelirdi, Yahudiler de vardı. Hürmet ederlerdi hocama. O, beni göstermek istedi onlara. Gazzali'nin "İhya-u Ulumi'd-din" kitabını koydu önüme, öğrenmiş mi falan diye. Ben gazete okur gibi okudum. O kadar öğrenmişim çok şükür. Belki hayatımda hocayı o kadar mesut görmemişim. Talebesinin başarısı onu çok sevindirdi.

Ritter: (Öbür Alman Yahudi profesörlere) Ben hayatımda bir dili bu kadar kısa sürede öğrenen insana rastlamadım, dedi.

Onlar gittikten sonra, bana.

Ritter: Öbür dilleri de bu süratle öğreneceksin, dedi.

Neyse bu benim şansımdı, sıkıştırıyordu beni.

Ritter: (Bir gün sordu bana) Kaç saat çalışıyorsun? dedi. Ben de,

Fuat Sezgin: 13-14 saat, dedim.

Ritter: Böyle bilim adamı olamazsınız, dedi. Eğer bilim adamı olmak istiyorsanız ona birkaç saat daha eklemeniz lazım. Benim hocam, Carl Brockkelmann, 24 saat çalışırdı günde. Daha fazla zaman olsaydı, gün daha uzun olsaydı, daha uzun çalışırdı dedi.

Ben de ondan sonra 17 saate çıkardım çalışmamı. Bu, 70 yaşıma kadar böyle devam etti. Ondan sonra kısalttım. Şimdi tembel bir insan oldum. Hiçbir şey yapmıyorum! 17 saat yok.

Burada fazla zaman kaybetmeyelim.

Hocanın başarılı bir talebesi olduğumdan memnundum, özel ilgi ve zaman istiyordu, ben onu pek sıkıntıya sokmuyordum.

Brockkelmann, diye bir alim vardı. Hocanın da hocasıydı. Hoca, Arap Dili-Edebiyatı Tarihi ile ilgili 5 ciltlik bir eser yazmıştı. Bu kitabın meziyeti şudur: Falan alimden bahseder; mesela İbn-i Sina'dan, Gazzali'den. Onun falan kitabı var. O insanların yazma eserleri falan falan kütüphanede vardır. Öyle, (kitabın) meziyeti o.

Şunu da söyleyeyim. Arapça yazmalarının dünyadaki 3'te birinden fazlası Türkiye'dedir. Brockkelmann, Türkiye'ye 40 gün için gelmişti. Fazla kaydedememişti onları. Şartlardan mı neydi?

Fakat Ritter diyordu ki bana "artık zaman geldi, birinin tamamlaması lazım bu kitapları."

Bana baktı, benden bekliyor, yaparım falan dememi. Sonra ayrıldı. Ben başladım hazırlık yapmaya, acemice falan ama gittikçe



işin içine girmiştım, ilerliyordu işler. O (H. Ritter), dünyanın en büyük alimi, en büyüklerinden, tam 32 dil biliyordu. Düşünün. Arapçayı bilmiyor diye Edebiyat Fakültesi mukaveleyi imzalamadı, Arapçayı biliyordu, fakat yazması zayıftı. Konuşması çok iyi değildi fakat her şeyi çok iyi anlatabiliyordu, sadece lehçesi biraz zayıftı. Böyle bir adamı Arapçası yok diye bizim İstanbul'da Edebiyattakiler almadı. Benim doktora tezimin de (danışman) hocasıydı, doktora tezim bitmemişti.

Ritter: Hoca şimdi ne olacak? İstersen Almanya'ya gel, dedi. İstersen.

Fuat Sezgin: Gelemem falan, dedim.

Dekanla konuştu.

Ritter: Tez bitince bana gönderin, ben rapor yazarım, dedi.

Böyle kurtulduk ama beni o andan itibaren salondan çıkardılar. Ben o andan itibaren Brockkelmann kitaplarını tamamlamayı kafama koymuştum. Delice bir şeydi ama koymuştum kafaya, malzeme topluyordum. Benim hocamın faziletlerinden biri de talebelerinin başarısının onu mesut etmesiydi. Beni kütüphanelere beraberinde götürürdü; yazmalara. O, 1929'dan beri İstanbul kütüphanelerindeydi, yazmaları iyi tanıyordu. Gittikçe yeni kitaplar keşfediyordu. Sonra birçok Avrupalı adamları, Almanya'dan insanları getiriyorlardı. Onlara diyordu ki "Sen bu sahada çalış. Sen burada çalış", diye. Bu bakımdan meşhur kitapları tanıtma sahasına çıkarıyordu, Hellmut Ritter.

Bu, büyük bir şey. Bunları yaptılar, yapıyordu adamcağız. Bu arada ben-

den, öğreysin istiyordu, yazma nasıl tetkik edilebilir, nasıl hazırlanır, kağıt nasıl ele alınır, onu bile ben hocadan öğrendim. Sayfa aralarını biz buradan açarız (kitabın alt kısmını gösteriyor). Hayır, buradan (kitabın üst kısmını gösteriyor) açacaksınız.

Yazmaların tarihini! Her yazmanın tarihi yok, tahmin edeceksiniz. Kısa zamanda beni o hale getirdi ki hocam, ben de tanıyabiliyordum artık tahminen. Sonra gidiyorduk; mesela Saray Kütüphanesi'ne (Topkapı Sarayı'na), 20-25 kitap ısmarlıyorduk. Kitapları ikiye bölüyorduk. Yarısını hoca alıyordu, yarısını ben. Bizler tahminlerimizi yazıyorduk içine. Sonra ikimizin tahminlerini karşılaştırıyorduk. Tabi onun ki benden daha iyiydi ama benim ki de fena değildi. Bu mesut ediyordu hocayı. Benim başarımla ona yaklaştığı müddetçe, o da mesut oluyordu, adamcağız.

Hoca Almanya'ya gitti, ben devam ediyordum. Doktoramı bitirdim. Çok daha bir ciddiyetle devam etmeye başladım. 1960 yılında -beni üniversiteden çıkardıkları yılda- bu bir şey yapamaz diye, beni çıkardılar üniversiteden. Ben de ondan evvel 1,5 senelik misafir doçent olarak oraya (Almanya'ya) gitmiştim. Beni orada doçent olarak muhafaza etmek istiyorlardı. Ben "Türkiye dışında yaşayamam", dedim onlara.

Ritter: (Hoca) içinden bana güldü, bu adam Almanya'daki hocalığı falan reddediyor diye.

Bir sene sonra, bu işe yaramaz diye üniversiteden çıkardılar, neyse iyi oldu belki de.

İşte onu söyleyecektim. 1960 yılının sonuna doğru benim çıkışımdan evvel bana bir mektup geldi. Dünya'nın en büyük Avrupa yayınevlerinden biri, Hollanda'dan duymuş benim böyle bir şey hazırladığımı. UNESCO bu iş için, Brockelmann kitabını hazırlamak, genişletmek için 30-40 alim-

den, bilim adamından oluşan bir komisyon kurmak istiyormuş, muazzam paraları bu işe koyuyormuş falan. Alimlere taksim etmişler. Ben alim diyorum, siz bilgin diyorsunuz. Her biri bir sahayı almış. Sonra bir taraftan ben de hazırlıyorum. Üniversiteden çıkınca Hollanda'da kitapçılara/yayınevlerine gidiyorum. Malzemeleri alarak çıktım (üniversiteden, Türkiye'den), zaten gittim. Hollanda'ya gittim. Hollandalı oryantalistlerden (oryantalistleri biliyor musunuz? İslam Bilimleri ile Şark Bilimleri ile uğraşan insanlar, alimler) 3 tane bilgini getirdiler. Sohbet halinde yemek yedik falan. Benim yazdığım kitaplardan, Brockelmann'ın büyük bir cildini aldım götürdüm, onlara göstermek için.

Fuat Sezgin: Siz gördünüz mü benim tasahiheleri mi?

Dinleyiciler: Görmedik.

Fuat Sezgin: Görmediniz mi? Size ben göstereceğim.

Gösterdim onlara (oryantalistlere), donakaldılar. Sonra şeye (yayınevi) haber vermişler ki, onlar benim için çok müsait bir insan, O yapsın. Bana müspet bir rapor vermişler.

Fakat esasında yayınevi vasıtasıyla dağıtılacaklarımı nüshaları komisyona. Bu meseleyi bir de Japonya'da konuşacaklarımı. Konuşmuşlar, demişler ki "bir Türk buna musallat olmuş", demişler. "Ne yapalım, (ne söylediklerini bilmiyorum ama) galiba bir Türk yapamaz," demişler. Bana aktaranlar "biz sizin yapacağımıza inanıyoruz, seni destekleyeceğiz", dediler. "Ben korkmuyorum, ben onu yazacağım" dedim. Bunu tek bir insan yazar, bu bir ansiklopediydi ve otuz kişi ile yazılmazdı. Onlar mütemediyen komisyonlar kuruyorlardı, Paris'te, Brüksel'de. Bir İtalyan oryantalist geldi bizim enstitüye, "sizin adamınız bu



kitabı hazırlıyor ama Cambridge’de uluslararası komisyon karar verecek, sizin adamınızın haberi yok mu?” dedi. Bizim enstitü müdürü bana “haberiniz var mı bundan” dedi. Ben gitmiyordum ama zorla biletimi alarak oraya yolladılar. Aldılar beni zorla Cambridge’e gönderdiler, ben de kitaplarımın iki cildini hazırlamıştım götürdüm onları. Komisyon başkanı benim tanıdığım bir Almandı (insafılı bir Almandı). Onun yanına oturdum, kitapları gösterdim kendisine. Adam hayret içinde kaldı ve “ben komisyon başkanlığından ayrılacağım” dedi.(O komisyon başkanı, bundan 4 ay önce 101 yaşında vefat etti).

Ben kitabın birinci cildini (1000 sayfalık kitap) matbaaya verdim, komisyon başkanlığımla üzerine alan bir Alman Komisyon Başkanı (Mainz şehrinde, benim kitaplarım orada basılıyordu), matbaanın sahibine demiş ki: “Doğudan bazı palavracı insanlar gelir, kitaplarında birçok şeyler yazar, biz şunu yapıyoruz diyerekten, bunlardan bir şey çıkmaz.” Hâlbuki bizim projemizin bir talibi vardı, o zaman da böyle bir şey vardı. Matbaacı demiş ki “ben 30 nüshasını bastım bile kitabın”, adam sapsarı olmuş. Maalesef benim kitabın birinci cildinin basılmasını görmedi, benim de tanıdığım bir adamdı. Neyse birinci cilt çıktı, maalesef o kitaplarım yok burada, olmasını çok isterdim.

Bana Hollandalı bir adam geldi ve “ben İspanyada her şehirde sizin kitabınızın bir nüshasını gördüm kütüphanede” dedi. Bizim Türkiye’de maalesef iki nüsha yoktur, belki de. Benim kitaplarıma Türkler sahip çıkmadılar, maalesef, tercüme de edemediler. Birinci cildini tercüme ettik.

Komisyon üyelerine söylüyorum, burada yok tercüme ettiğimiz, göndermemişsiniz, yamamışsınız, buna ben üzülüyorum.

Engin Bey: En azından gelirken alıp getir-memiz lazımdı, doğru söylüyorsunuz.

Ama gider gitmez size bir cildi gönderecek-ler. Türk üniversitelerinde, Türklerin kül-türlerinin değerini ve tarihini anlatılması çok olmadı, çok bilmiyorlardı bu konuyu, yavaş yavaş öğrenmeye başladılar ama ne olduğunu da bilmiyorlardı.

Ama şunu söyleyeyim, Türk üniversite-lerinde, tüm Türk milleti içerisinde bi-limler tarihini bilen tek bir insan yoktur. Aydın Sayılı diye bir zat vardı, Atatürk onu Amerika'ya göndermişti, o meşhur bir bilim tarihçisinin yanında Bilimler Tarihi öğrendi (o vefat etti). Astronomi ile meşgul oluyordu. Ama ondan başka hiçbir Türk, Bilimler Tarihi ile uğraşma-dı, herkes diyor şimdi Türkiye'de, ben bilimler tarihçisiyim diye. Ama Türki-ye'de bilimler tarihçisi yok. Onun için de Bilimler Tarihi Enstitüsü'nü kurmak istiyorsanız, bu fikirden vazgeçiniz. Eğer hoca yoksa siz kendi kendinizi kandır-mış olacaksınız. Bizim bütün ümidimiz bu İstanbul'daki enstitüde hoca yetiştirir, onlar size gelince de siz bir enstitü kurmayı reddetmeyiniz. Onların gelişine dayanarak bir bilimler tarihi dersi koyu-nuz üniversitenize.

Dolayısı ile ondan sonra ve inşallah bu Enstitü'de birçok talebe de yetişir. Bana büyük ümitler veriyor orası, onu da söyle-yeyim. Türk üniversitelerinde eğer ki böy-le giderse, şartlar değişmezse, belli olmaz Türkiye'de şartlar maalesef doğru ama öyle devam ederse, orası (Enstitü) Türkiye için muazzam bir şey olacak, onu söylüyorum. Lütfen onunla ilgileniniz. Hatta bizim vak-fın adamlarıyla konuşunuz. Böyle talebe günleri falan. Bu öyle olsun. Ama hangi üniversiteye giriyorsam Bilimler Tarihi Enstitüsünden de bahsediyor olmanız la-zım. Bu, gülünç bir şey!

Neyse, nerede kaldım evet (komisyondan) birinci çıktım. Benim için bilgi dağıttılar, tanıtma yazıları yazıldı dünyanın muhte-lif yerlerinde. Çok müspet cevaplar geldi, yazılar çok iyiydi. Hep de insafı insanlar şansına. Ondan sonra o komisyon lağvetti kendisini, çalışmalar falan benim lisanım-da kaldı. Memleketinden kaçmış bir Türk olarak böyle bir mesuliyeti üzerimde gör-düm, bunu devam ettirebilir miyiz, diye. Korkusu gelmedi bana, devam edecektim.

Allah'ın bir şansı, Müslüman bir Alman hanımla tanıştım. Ondan sonra evlendik. Efendim, o bana çok yardım etti. Yazdığım kitaplar da. Benim Almancam o zaman o kadar iyi değildi. Ama benim Almancamı tavsiye ederdi eşim. Onun için ben eşime, ona çok şey borçluyum. Bundan her yerde de bahsederim. Kendisi de zaten sekiz, do-kuz, on dil bilir falan. İyi bir insan, bilimler tarihçisi o hanım. Birkaç kitap yazdı, evet öylece geçti.

Ama daha önemlisi üniversitede hoca ol-dum. Efendim. Beni doçent yapmak için doçentlik tezi istediler. Çünkü ben ilimler tarihi yapmak istiyordum. O ilimler tarihi için benden yeni bir tez istediler. Ben do-çentlik yaptım, ondan bir sene sonra bana Alman profesörlüğü verdiler. Alman profes-örlüğünü alınca Almanya'da bir dönem bi-limler tarihine dair bir ders vermek (bizim Türkiye'de öyle ucuz bir şey zannediyorlar) çok zordu. Ben bırakıp kaçmayı bile düşün-üyordum, kitabımı yazayım diye. Hakika-ten çok zordur. Bir ara geldim Türkiye'ye eşimle birlikte. Bunu deneyeceğim (Türki-ye'de akademisyenlik), bana ne dediler bi-liyor musunuz? Nasıl dediler; bana orada bir doçentlik kadrosu var, onu gazetelere ilan edeceğiz. Bir de imtihana girerseniz...! Ama anlattığım olayın aynı günü trenle Şam'a gittik. Şam'dan da Kahire'ye. Ora-dan döndük. Bunlara katlanacağım.



Kitabımı bitirebilmek için Almanya'daki profesörlüğü bırakacaktım. Burada bana bir doçentlik vermiyorlardı. Orada profesörlük için, (Almanya'da) bir bilimler tarihi profesörü olmanız için çok şey istiyorlardı. Çok iyi Yunanca, Latince bilmeniz lazım, olmaz, bilmiyorsanız profesör olamazsınız. Çok şükür hocamın sayesinde üniversitede öğrenmiştim o dilleri, elhamdulillah kabul ettiler.

İşte, zordu yani ilimler tarihi dersini vermek, bu kitabı yazmak. Başta düşünüyorum bu nasıl ki bende ne enerji varmış. Nasıl yaptım, zordu, bunların talebeleri (Almanların) her şeyi yutmuyorlardı. Derslere (çok şeyler geliyordu) çok profesörler geliyordu, benim dersime de. Allahüteala... Altından kalktım bunların, kitabımı yazıyordum. Kitabımın birinci cildi bin sayfalık bir cilt. Neyse.

Fuat Sezgin: Rektör Bey bir hafta içerisinde gönderecekler bir nüsha size.

Engin Bey: Tabi tabi yarın gönderecekler, yazdım şimdi. Yarın veriyorlar kargoya.

Fakat esasında Türk milletinin bu kitabın bütün ciltlerini tercüme ettirmesi lazımdı. Olmadı, olmuyor. Bu arada çok zengin iş adamları parayı seviyorlar, bu işe pek para ayıramıyorlar. Kusuruma bakmayın.

Engin Bey: Hocam talimatınız üzere TÜBİTAK'la işbirliği içerisindeyiz.

Ben TÜBİTAK'a mektup yazdım. Birinci cilde; TÜBİTAK izin vermedi, katıyen. TÜBİTAK bizim müzeyi, başka bir müzeyi taklit ediyorlar, diyor.

Katiyen ben TÜBİTAK'la bir şey yapmak istemem katiyen.

Muhittin Bey: Bitti, biz takip edelim tamam tamam.

Şimdi birinci cilt çıktı. Birinci cildin içinde şunlar vardı; Kur'an, Kur'an ilimleri, hadis, hukuk, edebiyat, şiir vardı. Şiiri sonradan çıkardım. Yani bin sayfalık bir cilt çıktı. Ondan sonra ikinci cildi yazacaktım. İlimler tarihi enstitülerinde ders verdiğim için.

Artık, ilimler tarihine dair ciltlerle uğraşacaktım. Kitabın ikinci cildini boş bıraktım, üçüncü cildine geçti. Üçüncü cildi tıp, tıbbi bilimler, hayvanatı (zooloji) yazdım. Onlar burada olsaydı sizlere de göstermek isterdim, üçüncü cilt öyleydi.

Ben bir hatıramı size anlatayım. Benim hocam Almanya'dan Türkiye'ye dönmüştü. Burayı gezdikten sonra bir daha Türkiye'ye dönmüştü. Birkaç sene sonra. Ben buraya (Almanya) geldim. O Türkiye'de kaldı. Sonra ölümüne bir yıl kala Almanya'ya döndü. Kitabımın üçüncü cildini ben ona ithaf ettim, Hocama. Biz her gün aynı yerde kalıyoruz. Gittim ona, hastaydı yatakta uzanıyordu. Verdim kitabı eline, baktı... baktı, gözlerinden sevinç gözyaşlarının geldiğini gördüm. Bana titrek bir sesle;

Ritter: Bunları nerden biliyorsunuz, dedi.

Fuat Sezgin: Bu, benim hayatımda, kuşağımda çınlayan en tatlı cümledir. Bunu unutamam. Ben "bunları sizden öğrendim" dedim. Güldü, hayır falan demedi. Evet, bu hayatımın en mesut günlerinden biridir.

Ondan sonra kimya tarihini yazdım. Hiç kimyager var mı sizin içinizde? Burada kimya ile uğraşan kimse yok. Kimya ile uğraşan biri olsaydı soracaktım. Müslümanların modern kimyanın kimyasalını.

Müslümanların 8 yy. da kimyanın bütün teorileri aldıklarını. Benden evvel çalışan bir adam vardı, Yahudi bir adam. Büyük alimdi, yazdı fakat o kimya tarihinde bazı tahripler yaptı. Cabir Bin Hayyan denen bir kimyacı var, 8. yy. sonunda yaşamış. Ondan kalan bize yüzlerce kitap var. Paul Kraus adındaki Alman Yahudi alimi bunları etüt etti. Öyle müthiş etüt etmiş ki adamcağız, onun kitaplarında kimyanın ne dereceye kadar geldiğini müthiş bir şekilde göstermiş. Ben ondan çok faydalandım. Ama adamcağız nedense Cabir Bin Hayyan'ın yaşamadığını, bu kitapların 10. yüzyılda İsmaillerin tarzında bir ekol tarafından yapıldığını, Cabir Bin Hayyan'a isnat edildiği gibi yanlış bir teori ileri attı. Astarı yüzünden pahalı, aslı astarı yok. Ben ona "hayır" diye yazdım.

O muazzam bir şey görüyor, mesela Cabir'in atomun parçalandığını yazdığını söylüyor adamcağız. Böyle kitaplar, böyle şeyler var müthiş. Modern kimyanın temellerini 18. yy. dan daha ileri bir seviyeye getirmiş adam 8. yy. da iken. O, bunu bir İsmaili ekolüne mal etmek istiyor. Bunu izah etmek uzun bir mesele. Neden bunu yapıyor? Ben bunu reddettim. Reddetmek için değil, bunun yanlış olduğunu gördüğüm için. Kimya tarihini yazdım orada. İslam dünyasında yayılmadı, okumuyorlar Müslümanlar, maalesef. Sizlerin üniversitelerinize bu kitaplar girmiyor. Bir şeyler yapmamız lazım. Bu kitaplar girsin, siz okuyunuz. Okumadan olmaz.

Neyse kimya tarihinden sonra nebatat tarihi var. Baktım, o da bitkiler tarihi. Bitkiler tarihini Müslümanlar, 9. yy. da inanılmaz bir seviyeye getirmişler, Ortaçağ'da bitkiler tarihi çok üst seviyede.

Kitabın 5. cildi, artık edebiyat, tarih, matematik. Matematikte şunu söyleyeyim; benden evvel bu sahada çalışan oryantalistler vardı, bunlar birçok şey bulmuşlardı. Tabii

benim onları toplayarak, onlara dayanarak kendi sonuçlarım da vardı. Benim bu kitabı yazarken getirdiğim şey, evvela, onları toplamak, bütün gözden kaçmış bilim adamlarını ortaya koymak, bunlardan bilimler tarihi için kat'îye yakın sonuçlar vermek. Ben tüm kitaplarımda bu işi yaptım. Avrupalılar bütün bu sahada çalışıyorlar, çok etütleri var. Onlardan faydalandım. Onları inkâr edemem, bazen yanlış fikirleri var falan, onlar mühim değil ama ben onlara dayandım. Kendi buluşlarım var bunları da söyleyeyim. Ama kitabımın bütün ciltlerinde mahsus söylüyorum, vurguluyorum. Vurgulama kelimesi aklıma gelir beton olur. Öyle değil mi? Oryantalistler belki de cesaret edemezler, Müslümanları tam etüt edemedik diye hiçbir zaman mesela genel kimya tarihinde, Müslümanların getirdiği kimyanın yeri nedir? Matematik tarihinde onun yeri nedir? sorusunu hiçbir sahada hemen hiç sormadılar. Ben o soruyu sormaya ve onun cevabını vermeye gayret ediyorum. Ben bu kadar söyleyeyim.

Elimden geldiği kadar çok çalışıyorum, birçok kitaplar keşfediyorum, onların da bulamadığı kitapları, ama hiçbir zaman kitabımda bilerek hata yapmadım. Hakikati hiçbir zaman bile zorlamadım. Arkamda bir takım hatalar bırakmaya çalışmadım. Bunu size garanti ederim, bilime sadık kaldım. Avrupa'da bazen düşünüyorlar: Bu Müslümanlar mübalağa ediyor diye. Hayır, öyle bir şeyi hiçbir zaman hiçbir şekilde yapmadım. Ama ben Müslüman olduğum için. Avrupalılar bunları sevinerek yapıyorlar, çalışarak yapıyorlar ama onlar da ben de olan heyecan yok. Ben Müslümanların keşifleriyle icatlarıyla benim duyduğum heyecan onlarda belki de yok onlar için bu mesele açık kaldı. Ben bu meseleyi ilgili her ciltte cevaplandırmaya çalıştım. Matematik, neler buldum, ben onlardan bahsetmeyeceğim iş uzar. Ondan sonra astronomiye geçtim. Orada da aynı şey, Müslümanların astronomi tarihindeki muazzam yerleri karşımıza çıktı, işte onun için bazı aletlerini yaptım. Onları müzede gösteriyorum. Hiç olmazsa o sonuçları kısmen bu ciltlerde göstermeye çalıştım. Bunları okuyunuz var mı? Okudunuz mu? Hiç yok. Bunları hiç okuyunuz yok mu? Mahvoldum demektir. Cevap beklerdim. Neyse okuyacaksınız, bundan sonra benim üzüntümü düşünerek bu ciltleri okuyacaksınız hiç olmazsa. Bunları Almanca yazdık, Türkçeye, Fransızcaya, İngilizceye kaç dile tercüme ettik. Bunları okumanızı rica ediyorum sizin. Okumanız lazım, mühim bir giriş, görüş vardır, onları bilmeniz lazım. Şunları (masanın üstünde ciltleri göstererek) biraz fiyakalı bir şekilde basmışlar. Onlar bunların fiyakalı basımları. Ama benim esas kitaplarımı göstere-medim size, yok. Bir cildi gelecek inşallah. Engin Bey söz verdi.

Evet, 6. cilt astronomi, orda da çok şey buldum. Onları anlatmayacağım. Orada da Müslümanların astronomi tarihini nereye kadar getirdiklerini göreceksiniz. Benim kitaplarımda müspet taraflarında biri de hangi cildi ele alıyorsan, bunların Avrupa'ya etkilerini geniş çapta ele alıyorum. Kitabın iyi taraflarından biri bu.

7. cilt astroloji, astrolojiyi biliyorsunuz değil mi? Astroloji, yıldızlara

bakarak hüküm vermek. Matematiksel astronomiyi ortaya çıkarmışlar. 7. cilt bu. Burada mühim olan bir kısım var. O da meteoroloji. İslam meteoroloji tarihini ilk defa yazdım. Burada Müslümanların 9. yy. da Avrupa'daki Avrupalıların bildiği meteorolojinin 19. yy. da bilinen seviyesine gelmişler, Müslümanlar 9 yy. da.

Nasıl, çok mu uzattım? Sabrınız var mı biraz daha?

8. cilt filolojiye geçtim, eski konular lügat falan. 9. cilt gramer, naif bir gramer, bunların hepsini bu fakir (kendisine atfen) yazdı. Bunlarla ilgili daima münakaşa ediyorum, Arap grameri dünya gramer tarihinde ne ifade ediyor? Bu mesuliyeti üzerime alıyorum.

Bundan sonra coğrafyaya atladık. Ben bu (önceki) ciltleri üç-dört yılda bir yazıyordum. Coğrafyayı da üç-dört yılda yazarım diye düşünüyordum ben. Coğrafya oryantalistlerin en çok çalıştığı sahalardan birisidir. Biz enstitümüzde oryantalistlerin coğrafyaya dair yazdığı bu etütleri topladık, 332 cilt yazdık, çıkardık, düşünün. Çalışma tarzımı söyleyeyim; baktım orada coğrafya tarihinin insan coğrafyası üzerinde en mühim iki kitap vardı. Biri Fransızca idi, bu mühim değildi. Ancak diğeri Rusça idi, Kraskovski diye bir adam yazmıştı, benim onu okumam lazımdı ve karar verdim Rusça öğrenmeye. Müracaat ettim. (Bugün Putin var o zaman daha fena şeyler vardı, 30-40 sene evvel yani.) 1977 senesiydi Rusya'ya gittiğim zaman. Falan tarihte geleceksin dediler, 2 ay evvel. Ben iki ay evvel her şeyi bıraktım her şeyi, hatta eve giderken bile Rusça öğrenmeye başladım, trenle giderken o zaman araba falan yoktu, pek de kullanmıyordum. Trene 20-25 dakikalık mesafede yürürdüm, komşular gelirdi, benimle konuşmak isterlerdi, ben hayır konuşmam falan derdim. Yolda, trende hep Rusça çalışıyordum. İki ayda. Biraz kendi-

mi methedeyim, havaalanına gittiğimde tüm problemlerimi Rusça anlatabiliyordum. Orada iki ay kaldım. Niye Rusça öğrenmem gerekiyordu? Kraskovski diye bir alim var, böyle bir kitap yazmış beşeri coğrafyaya dair, insan coğrafyasına dair, onu okumam lazımdı, biliyorum bazı makaleler vardı onun hakkında methediyorlardı, onları okudum, böylelikle coğrafyaya girdim. Bir bakıma cennete girdim, bir bakıma da hapishaneye girdim. Cennete girmekle bugünkü saadetimden bahsediyorum. Fakat hapishaneye girdiğim zaman artık içinden çıkamıyordum. 332 cildi okuyacaktım, Arapça yazılanları okuyacaktım, bunların hepsinin mikrofilmleri var bizim enstitümüzde. Coğrafya beni 28 yıl meşgul etti, tam 28 yıl. Fakat bugün düşünüyorum saadetimi. Coğrafyacılar söylüyor; lisede üniversite coğrafya diye bir şey öğrenmişiz ama hiçbir şey öğrenmemişiz, coğrafya diye bir şey yokmuş ortada. İslam coğrafyasını tanıdım, bir matematiksel coğrafya var, bilmem okutuyor musunuz bunu? Size bir kitap getirdim hediye edeceğim. Matematiksel coğrafyayı kim icat etti biliyor musunuz?

Kadir Temurçin: Biruni mi? Hocam.

Evet, müthiş biri. Dokuzuncu yüzyılda coğrafyaya müthiş bir başlangıç yaptılar, bunlara yarın değineceğim. Mütemediyen dünyaya dağıldılar, Halife Me'mun bunlarla birlikte çalışıyordu, grupları bütün dünyaya gönderdi, bunlara dünyanın enlem ve boylamlarını ölçtürdü ve dünyanın ilk mükemmel haritasını yaptılar, hatta yanımda getirdim göreceksiniz onu, muazzam bir harita. Müslümanlar 9. yy. dan itibaren dünyaya hakim oldular, coğrafi manada. İslam'ın birinci yüzyılında Müslümanlar Çin'e gittiler. Çin'de Kanton şehrinde onların kendisine ait bir mahallesi var düşünün. Madagaskar'a uğramışlar birinci yüzyılda.

Coğrafya yaptım, bütün bilim tarihini yaptım, halife Me'nun beni de hayrete düşürüyor, nereden bunlara bu fikir geldi, ateş geldi, nasıl yayıldılar. 9. yy. dan itibaren artık dünya haritası yapmaya başladılar, gittikleri yerlerin nasıl olduğunu öğrenmek istediler. Müslümanların 10. yy. da öğrendikleri, Avrupalıların 17.-18. yy. da öğrenebildiklerinden çok daha iyiydi. Bunları etütlerim sonucunda söylüyorum. Avrupalılar 18. yy. da bile Müslümanların haritalarındaki enlem boylam derecelerini atıyordu, çünkü enlem ve boylam derecelerinden anlamıyorlardı, kopya ediyorlardı. Yarın bununla ilgili şeyleri anlatacağım.

Ben coğrafya ile meşguliyetimin üçüncü-dördüncü senesinde şu soruyu sordum kendime; Müslümanlar matematikte, astronomide bu kadar ileri oldukları halde neden Avrupalılar gibi enlem boylam derecelerine dayanarak haritalar yapmadılar? Ben üzülüyordum. Seneler geçtikten sonra, 10 seneyi geçtikten sonra, (bir hatamı da anlatacağım) ben baktım ki Avrupalıların elinde bulunan bütün haritaların tamamı İslam dünyasından gelmiş. Avrupalılar 18. yy. da bile enlem boylam dereceleri ile harita yapamıyorlardı. Ben ancak bu realiteyi 10 sene meşgul olduktan sonra görmeye başladım. Bu realiteyi bütün dünyada bu güne kadar bilen insan yok, bunu yazdım kitaplarımda. 6 cilt çıktı. 4 cildi Matematiksel Coğrafya, 2 cildi de Beşeri Coğrafya. Beşeri Coğrafyayı Avrupalılar iyi buldular. Fakat Matematik Coğrafyayı birkaç küçük müstesnalara rağmen oryantalistler de Matematik Coğrafya meselesini ele alamadılar, çünkü harita kalmamıştı. Haritaları değerlendiremiyorlar. Ben bugün İslam Dünyası'ndan kalma 200'den fazla harita buldum, ufkum açıldı. Baktım onun için bazen kendimi çok beğenmiş görüyorum, mağrur görüyorum. Ben onun için "benden başka, bütün Dünya'da coğrafyayı bilen yok" diyorum. Gurur geldi bana, kusura bakmayın coğrafyacılar, affedin.

Neyse, yarın size bunlardan bahsedeceğim, biraz tafsilatlı. Şimdi 92 yaşına girdim. Kitaplarımla coğrafya ciltleri geçen sene çıktı. Ne yapayım? Yeni bir cilt daha alayım mı? Yeni bir cildi bitirebilir miyim? En zor cilt karşımda. Her seferinde, peki bu cildi yazmazsan olur mu? Senin için hayatının tek manası bu kitaplar. Sen nasıl yaşarsın? diye kendime sordum. Onun için felsefe tarihi cildini yazmaya başladım. 7-8 aydan beri bu cildi yazıyorum. Orada da bugüne kadar ulaştığım neticeler falan beni uçuruyor. Bakalım, Allah'tan niyaz ediyorum bana, 4-5 sene daha ömür versin. Gece-gündüz çalışıyorum, hiç merak etmeyiniz. Fakat çok zor Felsefe cildi. Allah'ım bunda muvaffak olmak istiyorum, bana dua edin. Şimdi bu kadarla kalalım. Fazla gevezelik ettim. Dikkatinize teşekkür ederim, ama yarın da geliniz, kaçırmayınız.

Vali Vahdettin Özkan: Her birimiz 10 kişi getirebiliriz hocam.

Fuat Sezgin: İyi şeylerden bahsedeceğim size inşallah. Hoşunuza gitti mi?

Dinleyici: Çok çok... Aslında ilham da verdiniz hocam.

Fuat Sezgin: Öyle mi?

Dinleyici: Çalışmaya kaç yaşında başladınız? Kaç yaşındaydınız?

Fuat Sezgin: 18 yaşında başladım.

Dinleyici: Yok. Almanya'ya geçtiniz? Kitaplarla başlamanız? Hocanızla...

Fuat Sezgin: Kitapları yazmaya üniversiteyi bitirdiğimde, 1946 senesinde başladım malzeme toplamaya. Orada enstitüm vardı, çalışkan asistan ve talebelerim vardı. Onlara kitapları veriyordum, kitap fişletiyordum. Felsefe cildini yazarken bile onların yazdığı fişlerin bir kısmını kullandım. Olmadı, Almanya'ya gittim. 1946'da başladım. Hesap edersiniz kaç yıl olduğunu...

Bir sorunuz var mıdır? Siz konuşunuz şimdi. Rektör Bey, diyeceğiniz bir şey var mıdır?

Rektör İlker Hüseyin Çarıkçı: Hocam, benim sorum yok, üzüntüm var. Siz telefonda bana demiştiniz ki: Türkiye'de son 5-6 yıldır benle sürekli röportajlar yapıyorlar, ilgi arttı. Bu aslında bizim için bir utanç. Neden? Hem Türkiye'den gitmeniz belki Türkiye için üzüntü verici, ama o zamanın şartları düşünüldüğünde, bu, sizin bilimsel çalışmalarınız için belki de avantaj da olmuştur. Ama Türkiye'nin sizi çok geç keşfettiğini düşünüyorum, üniversite camiası açısından.

Fuat Sezgin: Neyse, onlara da hamd etmek, şükretmek gerek.

Haluk Songur: Eserleriniz İslam Dünyası'nda çok yankı bulmadı? Fakat Batı Dünyası'nda büyük bir yankı aldınız mı, Hocam? Bir karşılık geldi mi? Bu eserlerinize

mukabil olarak.

Fuat Sezgin: Ben sizi iyi duyamıyorum. Anlayamadım.

Haluk Songur: Eserlerinize İslam Dünyası'nda çok ciddi bir karşılık gelmedi? Halen bir ilgisizlik var.

Fuat Sezgin: Müslümanlar... Türkler Müslüman değil mi?

Haluk Songur: Batı Dünyası'nda bunlar çok ciddi bir yankı, ne tür yankılar buldu, Hocam?

Fuat Sezgin: Batı Dünyası'nda bütün enstitülerde aşağı yukarı İslam Bilimleri ile uğraşan hepsinde var benim kitaplarım. Herkes bu kitapları kullanıyor, çalışıyorlar. Ama bizim Türkiye'de bu yok. Avrupalıların bazıları memnun değil, bir Türk yazıyor diye. Muhakkak. Ama o kitaplardan ayrı kalamıyorlar. Türkler, Müslümanlar tercüme ediyorlar, yanlış yaptılar falan, haber vermiyorlar. En iyi ilgilenenler tercüme işinde İranlılar. İranlılar galiba bugünlerde 15 cildi bitirdiler. Suriyeliler çok yavaş. İslam Dünyası yaşamıyor.

Doktoru: Şunu da ekleyerek söyleyeyim. Mesela ben Kudüs'e bir zamanlar davetliydim. Orada Gaultier Kütüphanesi var. İnanın ki girdiğimde en baş köşede hocanın ciltleri var. Biliyorsunuz ki Washington'da National Library var. En baş köşede hocanın ciltleri. Almanya hocaya pekala kaç tane mükafat yaptı, verdi. Hoca mütevaziliğinden söylemiyor bunu ama hoca çok mükafatlar aldı.

Fuat Sezgin: Teşekkür ederim Şükrettin Bey. Benim insanlarla pek temasım yok işin doğrusu. Beni her Pazar günü saat 12'de ziyaretime gelir, hem de dostum olarak gelir. Bir de sorar, sıhhatim nasıl falan diye. Hiç kötü bir şey, menfi bir şeye var-

madınız değil mi, hastayım falan diye?

Doktoru: Hiç hiç. Hoca zaten sağlığı ile de bir mucizedir.

Vali Vahdettin Özkan: Allah sağlık, afiyet versin.

Fuat Sezgin: İlahi bir şey, kitabı bitireyim diye. Evet. Hiç soru yok mu? Hanımlardan bir şey yok mu?

Vali Vahdettin Özkan: Yarına saklıyorlar.

Dinleyici: Hocam ben bir şey sormak istiyorum. Çekiniyorum basit mi olur diye. Bu haritaları hocam nereden buldunuz? Daha çok Türkiye'deki şeylerden kütüphanelerden mi? Arap Yarımadasından mı? Coğrafya cildini yazarken haritalardan yararlandım demiştiniz ya.

Fuat Sezgin: Bir kısmını seyahatlerim vasıtasıyla buldum. İkincisi de mevcut kitaplardan çıkarttım. Onları insanlar değerlendirmekten acizdi. Mesela şunu söyleyeyim. Bilhassa Me'mun haritası, en muteber dünya haritası, enlem-boylam derecelerine dayanan bir harita. Bunu Topkapı Sarayı'nda kalan bir ansiklopedi de buldum. Bu ansiklopedinin 1. cildinde buldum. Sizlere hediye de getirdim.

Salih Aydın: Evet. Tahkiki Mahallil.

Fuat Sezgin: Dağıtacaksın, yarınki konferansa getireceksin.

Salih Aydın: Tamam Hocam.

Fuat Sezgin: Bu haritayı üniversitenizin bazı yerlerine asabilirsiniz. Bu haritayı Topkapı Sarayı'nda kalan ansiklopedi cildinde buldum, bu ansiklopedinin birinci cildinde. Bakınız, Mısırlıların coğrafya ile uğraşan büyük âlimleri vardı. Bu adam ansiklopedinin birinci cildini neşretmişti. Fakat bu haritaya gelince ondan sonraki kısmını bırakmıştı. Hala neden o kısmını bıraktı? Biraz ağır falan diye mi bıraktı? anlamadım. Bu kadar, o haritalarla ilgisi yok değildi. Kartografların peşinde koşan, bunlara ciddi manada bakan insan lazım. Ben bir haritayı elime alınca kitapta, 20 saniye içerisinde onların, onun hangi yüzyıldan geldiğini. Bu tabi benim 28 yıllık çalışmam sonucu oldu filan. Böyle bir çalışmayı kimse yapmadı. Bu tabi, benim şansım vardı. Kim bütün 28 yılını coğrafyaya verir? Neyse böyle oldu.

Mesela bir coğrafyacı var. Onun müellif hakkı Topkapı Sarayı'nda. On dan bize 100 den fazla muazzam tanınmayan, Osmanlılar tarafından yapılmış haritalar var. Hiç kimse bakmamış o kitaba, ben onları topladım. Beni şans olarak Allahu-Teala gönderdi, onların peşine bir deli gönderdi, o deli onları ortaya çıkardı. Öyle diyelim, ben deli değilim ama öyle gön-

derdi.

Mustafa Yakar: Hocam bilim tarihi anlamında bu ortaya koyduklarınız aslında dünyanın bilim tarihinin eksenini değiştirecek boyutta bir şey. Bu durum Batı Dünyası'nda bir rahatsızlık yaratmadı mı? Çünkü onların her temel taşının İslam kökenli, İslam Dünyası'ndan çıktığı anlamına geliyor. Bu Batının kolaylıkla kabul edeceği bir şey değil. Bu anlamda size tenkitin ötesine götürecek olumsuz şeyler rahatsızlıklar gözlemlediniz mi?

Fuat Sezgin: Bu çok kısa zamanda olamayacak belki 100 belki 200 sene sonra olacak. Şu olmuyor da değil. Zor bir mesele sordun sen. İnsanlar, bazen beni sevmediklerinden dolayı, bazen Türkü sevmediklerinden dolayı ya da İslam'ı sevmediklerinden dolayı kâfi derecede bunu dünyaya tanıtmak istemiyorlar. Bu var. Bazıları da cesaret edemiyor. Bu coğrafyacıların hakkında bir misalim var, onu size anlatayım. Bir şans. Müspet bir haber vereyim size, ne olduğuna dair. Ben bu haritayı, Me'mun haritasını bulmuştum. Benim dünyam değişti. Çok şeyler de keşfettim falan falan. Baktım bunları çok büyüttüm gözümde. Ben ölürsem bunlar tanınmadan kalırsa kaybolur gibi bir endişeye girdim. Ondan sonra oturup bir kitap yazdım. O kitap yok sizde, belki enstitüde varsa oradan bir nüsha göndereyim size. Büyükçe bir kâğıt. Sizde var mı o cilt?

Doktoru: Hangisi Hocam?

Fuat Sezgin: Yeşil bir cilt. Müslümanların katkısını. Şimdi adını tam hatırlamıyorum, galiba "**Müslümanların coğrafya tarihine katkıları**" böyle bir kitap yazdım. Hem de birkaç dilde yayınladım. Ben o zaman büyük bir şey olduğunu zannediyordum. Ama coğrafya çalışmamın beşinci altıncı yılıydı, önsözünü yazdığım sırada yayınlama tabı için baskı işi biraz uzadı

ama bu sırada gece gündüz çalıştığım için yeni birçok şeyler öğreniyordum. Önsöze gelince basılmıştı, baktım o kitabı ben ne kadar büyütüyormuşum. Bir de baktım birkaç ay içerisinde birçok şey daha öğrendim. O önsözü yazdığım sırada Müslümanların çok daha ileri gittiklerini Avrupa'ya çok müthiş bir şekilde tesir ettiklerini gördüm. Artık onları gelecek zamanda bahsederim. Bu kitabı bir filozof Alman Cumhurbaşkanı vardı, bir münasebetle tanışmıştık onunla, Richard von Weizsäcker. Akıllı bir adamdı, gönderdim ona. O, önsözünü okumuş sonra bana mektup yazdı. "Bu tahmininizi gerçekleştirseniz bu bilim tarihinde bir ihtilal olur", dedi. Ben bundan sonra kitaba devam ettim ona. (2000 yılında, - o 1987 yılında çıkmıştı) 13 yıl daha çalıştım. Orada birçok şeyleri buldum, ufukum değişti. Dünyada coğrafyayı tek bilen insan olma kıvancı geldi bana, ama öyle bir şey değil. Ama sizin biliminizi kabul eden bir coğrafyacı oldum, ama öyle değil korkmayın. Cumhurbaşkanı'na bir mektup yazdım, kitabın 3 cildini gönderdim. Bundan önceki mektubuma sizden şöyle bir cevap geldi şimdi onun cevabını veriyorum size diye. Evet, sayın Cumhurbaşkanı ben falan filanları bulduğuma inanıyorum, kitabı gönderiyorum size. Bana Cumhurbaşkanı'ndan iki ay sonra bir mektup geldi. Bu mektup beni hayatımda en çok sevindiren mektuptu. Okumuş adamcağız. Evet diyor, "siz Avrupa'nın, İslam dünyasına ne kadar ruhsuz olduğunu ispat ettiniz sizi tebrik ederim." Böylesi de var. O büyük bir adamdı, hakikatin karşısında korkmayan bir adamdı. Tabi Cumhurbaşkanı'ydı artık cevap vermek zorundaydı. Bana en güzel cevabı o yazdı ama şunu söyleyeyim, benim o coğrafya ciltlerim bir abide olarak kalacaktır, kendimi öveyim. Buna hiç şaşmıyorum. Bazıları aşırıya bile başladı. Aşırınsınlar, zararı yok mesudum. Başka soru var mı?

Öğrenci: Hocam şu an birçok arkadaşımız

dinliyor sizi, Türkiye'nin birçok yerinden dinliyorlar. Bilim insanı olmak isteyen arkadaşlarımız.

Fuat Sezgin: Kim dinliyor? Benden söz aldınız mı? Bakın casusa bakın (Latife ile).

Öğrenci: Öyle düşünmemiştim hocam, hakkınızı helal edin. Günde 16-17 saat çalışıyorum dediniz.

Fuat Sezgin: Ama şimdi değil.

Öğrenci: Şimdi kaç saat çalışıyorsunuz hocam?

Fuat Sezgin: Uyuyorum, ben sadece şimdi uyuyorum.

Öğrenci: Biz hocam bu yaşta 12-13 saat çalıştığımız zaman kendimizi çok çalışmış hissediyoruz ve çok yorulduğumuzu düşünüyoruz. Siz o kuvveti nereden alıyorsunuz. Bu İlim aşkımı yoksa başka bir kuvvet mi var?

Fuat Sezgin: Yorulma kelimesini ben hiç kullandım mı? Onu sorun siz. Yorulma diye bir şey yok. Daha gençsiniz siz, yorulmazsınız. Benim yaptığım gibi; ne yapıyorum biraz yorulduğumu hissettim mi bu kelimeyi kullanmıyorum ama dolaptan bir şeyler alıyorum, çay yapıyorum beş dakikada falan, ondan yiyorum ve hepsi gidiyor yorgunluğum O casusluğuna niye yaptınız? (Latife ile)

Vali Vahdettin Özkan: İlmin zekâsı üstün gelmiş.

Fuat Sezgin: Vali Bey'den fetva almışsınız.

Rektör İlker Hüseyin Çarıkçı: Hocam demin bilim hırsızlığı caiz, çalışınlar dediniz ya onlar da alıyor işte.

Diğer bir öğrenci: Hocam sıkıştırma değil ama ben bir teşekkür etmek istiyorum size. Geçtiğimiz aylarda İstanbul'da bulunduk. Gülhane Parkı'ndaki bilim tarihi müzenizi gezdik. Size minnettarız gerçekten bize böyle bir yer böyle bir eserler bıraktığınız için. İnşallah ileride hem öğrencilerimizle birlikte hem arkadaşlarımızla birlikte herkesin burayı görmesi, paylaşması ve yaşaması için İstanbul'a sık sık sizin eserlerinizi görmek için gideceğiz. Size çok teşekkür ederiz.

Fuat Sezgin: Ben de size teşekkür ederim. Güzel şeyler duyuyorum.

Öğrenci: Bir ay önce birlikte gittik, uzun uzun gezdik. Biz tıp tarihi ile ilgili çalışıyoruz. Bizim açımızdan çok çok faydalı oldu. Bir de Endülüs

ile ilgili bir merakımız var. Üniversitemizin de zaten bir Kurtuba Vizyonu var. Tekrar gidip bir de Kurtuba Vizyonu ile müzenizi gezmek istiyoruz. Tekrar teşekkür ediyoruz.

Fuat Sezgin: Ben de size teşekkür ederim. Evet, Isparta'ya da girmişim demek ki daha gelmeden. Casusluğu unutmayacağım (Latife ile).

Öğrenci: Hocam biz gibi genç arkadaşlara akademik amele diyoruz. Normal işçinin akademik işçisiyiz biz de. Biz gibi arkadaşlarla paylaştık. Hakkınızı helal edin.

Fuat Sezgin: Ben memnunum, biliyorum. Bu bilim geç başladı, hoca yok, Türkiye'de çok az. Bildiğim bir şeyi söylüyorum. Bu seyahatlere katlanıyorum, esasında yaşlı bir insanım çıkmamam lazım. Bakın bu akşam. Galiba faydalı olduğumu zannediyorum. İyi oldu, İnşallah...











27 MAYIS 2016
PROF. DR. FUAT SEZGİN
KONFERANSI

“AMERİKA’NIN KEŞFİNDE MÜSLÜMANLAR”

27 MAYIS 2016 PROF. DR. FUAT SEZGİN KONFERANSI

“AMERİKA'NIN KEŞFİNDE MÜSLÜMANLAR”

Bundan 14 yıl önce 2002 yılında Gavin Menzies adındaki bir İngiliz denizaltı kumandanı “1421: The Year China Discovered the World” adlı bütün dünyaya yayılan bir kitap yazdı. Kendi ifadesine göre, Minnesota'daki bir harita onun dikkatini çekmiş: 1424 tarihli bir harita. Venedikli Zuane Pizzigano'nun adını taşıyan bir harita. O, bu haritada Puerto Rico, Guadeloupe diye tanınan Karibik (Karayip) Adalarını bulduğuna inanıyor: “Bu Kolombus'tan 70 yıl evvel Karibik Adalarına ulaşip onların haritalarını yaptığını gösteriyor. Bu bir Portekizli olabilir miydi? diye soruyor. Hayır!” diyor. Bu adaların adı geçen İtalyan haritasında görünmesi konusu 200 yıldan daha fazla zamandan beri tartışılıyor. Portekizli bilgin Armando Cortesao, Karibik Adalarının, Amerika kara kitlesi bilgisinin Portekizliler tarafından Avrupa'ya taşındığını 1954'te çıkan kitabında yer veriyordu. Sonraları bu fikri savunma işini bıraktı.

Düşünceleri sırasında İngiliz denizaltı binbaşısı Menzies, Çinlilerin 1405 ila 1433 yılları arasında Hint Okyanusu'na açılma gayretlerini öğrenir. Bu açılmaları bildiren üç kitap bize kadar ulaşmıştır. Birinin yazarı Ma Huan adlı Arapça bilen bir Çinli Müslümandır. Sinologlar 19. yüzyılın ikinci yarısından beri bu kitapların muhtevasını etüt etmektedirler. Onlardan bu deniz seferlerinde takip edilen yolları kesintisiz olarak öğrenebiliyoruz Onların Güneydoğu'da Timur Adalarına kadar uzandıklarını, ama Zanzibar'a, Madagaskar'a, Avustralya'ya varmadıklarını öğreniyoruz.



Şekil 1: Ma Huan'ın seyahatlerini gösteren kroki

Bazı çok zayıf ilgileriyle ki, onları burada adlandırmaktan vazgeçeceğim, Menzies, 1502 yılında ortaya çıktığı iddia edilen bir Portekiz haritasını bir ispat unsuru olarak kullanmak istiyor.



Şekil 2: Alberto Cantino haritası

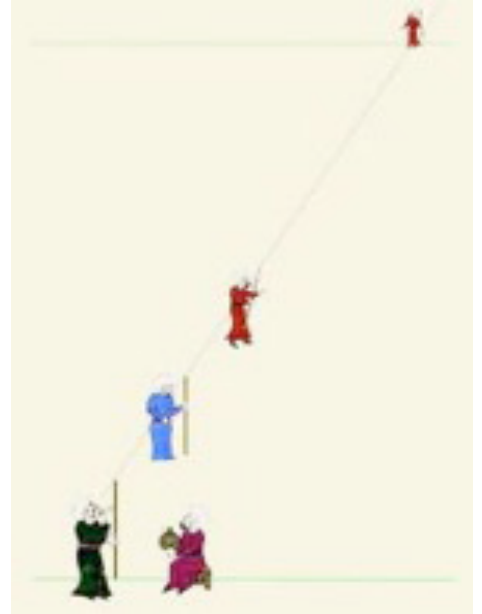
“Bu haritayı Portekizliler yapamazlardı” diyor, “çünkü onlarda bir harita için gerekli boylam ölçme bilgisi yoktu. Araplar ise ay tutulmasına dayanarak boylam derecesi ölçme metoduna sahiptiler, ama onlar zaman farkını -ki boylam farkını verir-, böyle bir doğrulukla ölçme bilgisine sahip olamamışlardı. Bu ancak ve ancak Çinliler tarafından başarılabilirdi” diyor.

Çinliler Menzies’in inancına göre iki yıl kadar süren (1421-1422) araştırma seyahatlerinde bütün Hint Okyanusu’nun enlem-boylam derecelerini ölçmüşler, Ümit Burnu’nu geçerek Güney Kutup kütlesine ulaşmışlar ve Amerika’yı haritalandırarak Avrupa ve Asya üzerinden haritalandırma işlemine devam ederek Çin’e dönmüşlerdir. Böyle bir görüş denizaltı kumandanı Menzies’in astronomi bilgisinden ne kadar çok yoksun olduğunun en açık ifadesidir. Esasında Çin, harita yapmak, enlem-boylam derecelerini ölçmek açısından çok geri durumda bulunan Avrupalılardan daha iyi durumda değildi.

Şimdi İslam dünyasındaki duruma geçiyorum: Dünyanın yuvarlak olduğu fikri, İslam âleminde milâdî 7. yüzyılın 8. yüzyıla dönümünde (yani hicrî 1. yüzyılın 2. yüzyıla dönümünde) tanınmaya başladı. İslamiyet’in 2. yüzyılının 2. yarısının başlarında Hintlilerin çok hacimli “Sindhind (Siddhanta)” adlı matematik ve astronomi kitabını ve aynı yüzyılın son çeyreğinde

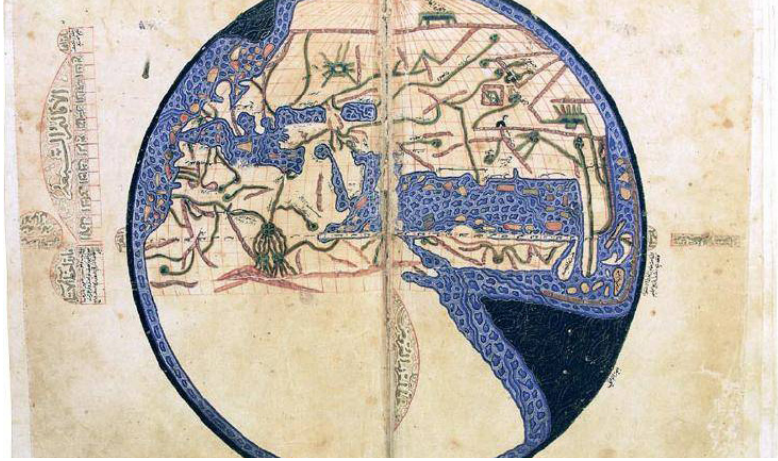
Ptoleme (Batlamyus)’un “Almagest” adlı astronomi kitabını Arapçaya çevirdiler.

İslam’da bilim alanlarında 3. yy. da başlamış olan yaratıcılık çağında Ptoleme’nin “Geographike Hyphegesis (Coğrafyaya Giriş)” adlı kitabını Arapçaya çevirdiler. Daha İslam’ın ilk yüzyılında Çin’in Canton şehrinde yerleşme imkânı bulan ve Madagaskar’a kadar ulaşan Müslümanlar bir dünya haritası zarureti karşısında idiler. Halife el-Me’mun 3. yüzyılın başlarında birkaç astronom ve coğrafyacıya Kuzey Irak’taki uygun bir yerde bir boylam derecesinin uzunluğunu ölçtürdü (şekil 13). Bir kaç kere tekrarlanan ölçümlerin ortalamasını 56 2/3 mil olarak kabul ettiler. Çok ince hesaplarla bunun 111 km ye yakın ve ekvatorun 40.000 km ye çok yakın olduğunu büyük astronom İtalyan Carlo Alfonso Nallino 1910 yılında Kahire Üniversitesi’nde Arapça olarak verdiği derslerinde açıkladı. Nallino, Arapça olarak yayınlanan kitabında, “bu gayret, ekvatorun uzunluğunu bize ulaştıran en bilimsel sonuçtur” diyor (şekil 3).



Şekil 3.

Bu hazırlıktan sonra aynı Abbasi Halifesi büyük bir bilim adamları grubunu, dünyanın bilinen dört bucağına göndererek ölçülere dayanan ilk dünya haritasını sağlamayı hedefledi. Böyle bir haritanın yapıldığını kaynaklardan öğreniyorduk. Ama bize kadar ulaşan bir nüshası bilinmiyordu. Böyle bir nüshanın varlığına kavuşmanın saadetini 1984 yılında yaşadım. Bu, kitabımın coğrafya kısmını yazmaya başladığım ilk yılda İbn Fadlallah al-Umerî (öl. 748) nin Masalik al-Abşar adlı 27 ciltlik ansiklopedisinin İstanbul Topkapı Sarayı'nda kalan müellif el yazısının ilk cildinde karşıma çıktı.



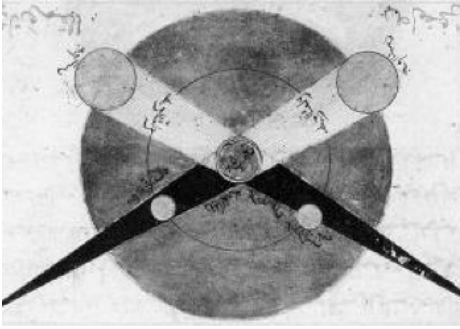
Şekil 4: Halife el-Ma'mun'un yaptırdığı dünya haritası

Çok büyük bir şans ve çok akılcıca bir inisiyatifdir ki, haritanın koordinatlarını hazırlayan bilginlerden Abu Abdallah al-Hwarizmi daha o zaman yeni kopyalarını gerektiğinde sağlamak maksadı ile enlem-boylam derecelerinden toplayıp bir el kitabını gelecek nesillere ulaştırma işini ihmal etmemiştir. Bu koordinatlar kitabı tahminen 3500 kadar yerin değerlerini veriyor. Biz Frankfurt'taki enstitümüzde, bu kitabın Viyana Devlet Kütüphanesi'nde günümüze ulaşan nüshanın enlem-boylam verilerine dayanarak ikinci bir harita yaptık. Aradaki çok küçük farklara rağmen, bu iki harita arasındaki uygunluk insanı şaşırtıcı bir derecededir (şekil 5).



Şekil 5.

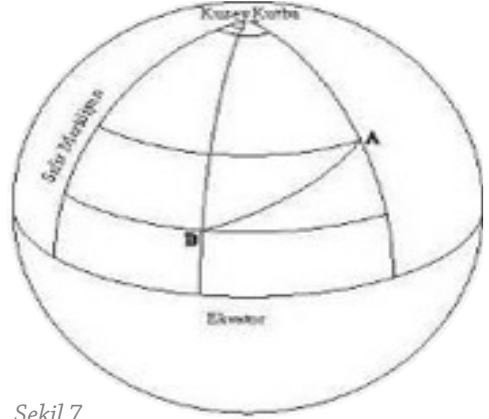
Anlaşıldığına göre, bu harita, bir süre Halife al-Ma'mun'dan sonra Abbasi Devletinin kütüphanesinde kaldı. Buna rağmen enlem-boylam derecelerini ölçme işinde İslam dünyasında bir arı kovani gibi çalışılıyordu. Yüzlerce bilgin bu çalışma hummasında adeta birbirleriyle yarışlıyordu. Astronomik rasat ve ölçme işinde yüksek değerde sonuç almak için Halife al-Ma'mun biri Bağdat'ta diğeri de Şam'da olmak üzere iki rasathane (gözlem evi) yaptırmıştı. Bağdat Rasathanesindeki çalışmaları Halife al-Ma'mun bizzat idare ediyordu. Boylam çalışmalarını ölçme işinde al-Ma'mun'un astronomları Akdeniz'in doğu-batı uzunluğunu, Ptoleme verilerine göre 63° den 52° ye indirebilmişlerdi. Bu hata yüksekti. Ama başlangıç sıralarında Arapların elinde boylamları ölçmek için Yunanlıların, Hintlilerin elinde olduğu gibi ay tutulması farkından başka bir metot yoktu (şekil 6).



Şekil 6: Ay tutulmasına göre boylam hesaplaması

İslam'ın 4. yy. sonlarında Akdeniz havzasında boylam derecelerinin değerlerinde inanılmaz bir doğruluğa gidildiğini görüyoruz, bazı koordinat cetvellerinde Akdeniz'in uzunluğu 440 veya 450 ye iniyor, yani bugünkü değerlere göre sadece 20 veya 30 hatalı görünüyor. Bu hata Osmanlılar zamanında 16. yy. da 1,50 kadar indirildi. Haritaları, boylam derecelerini ölçme işinin hatalarından kurtarma gayreti İslam'ın 5. yani miladî 11. yüzyılın başlarında, büyük başarı İslam dünyasının en

büyük âlimlerinden Abu r-Raihan al-Biruni ile gerçekleşti. Bu çok taraflı büyük bilgin 362/m. 973 de doğmuş 440/1049 yani 77 yaşında ölmüştü. Boylam dereceleri bulma metodu için şart olan sferik üçgenlerin sağladığı açıları veya kenarlarının uzunluğunu ölçmek için onun üç hocası Abu l-Wafa' al-Budağani, Abu Naşr b. İraq ve al-Huğandi hemen hemen aynı zamanda sferik üçgenlerin denklemlerini çözdüklerini açıkladılar. Onların öğrencileri al-Biruni, bir taraftan bu buluşlara dayanarak sferik trigonometriyi bir disiplin olarak kuruyor, diğer taraftan onu boylam derecelerini ölçmekte kullanıyordu. Biruni boylam farklarını bulmak için iki yerin (şekil 7) enlemlerini ölçüyor, aralardaki mesafeyi arşınlıyor, küresel trigonometri metodu ile boylam farkını, yani iki meridyen dairesinin arasındaki açının büyüklüğünü hesaplıyordu.

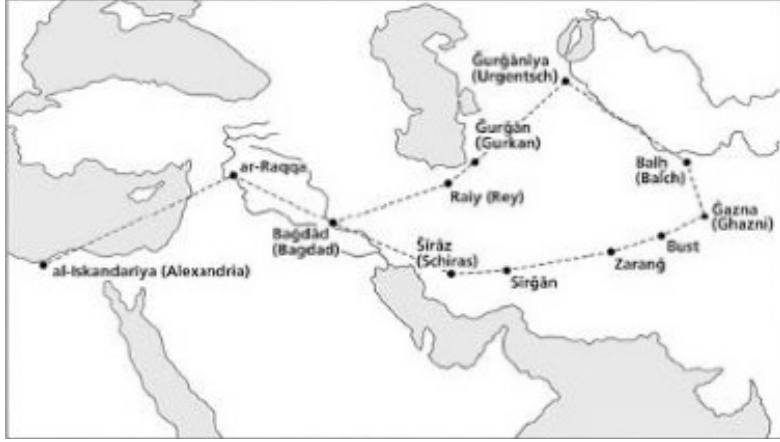


Şekil 7.

O bu metodu Gazne ile Bağdat arasında uyguladı. O adamlarını ve aletlerini ve büyük çapta bir yarım küre yaptırıp beraber alarak ve 2000 kilometrelik yolu gidiş ve dönüşte arkada bırakarak gerçekleştirdi. Biruni böylece o kadar yerin enlem-boylam derecelerini buldu (şekil 8). Onun sonuçlarını bugünkü değerlerle karşılaştırsak Gazne ile Bağdat arasındaki hatanın bir derecenin 1/3 ü kadar olduğunu görürüz. Bundan daha doğru bir sonuca ancak 19. veya 20. yy. da ulaşılabilir.



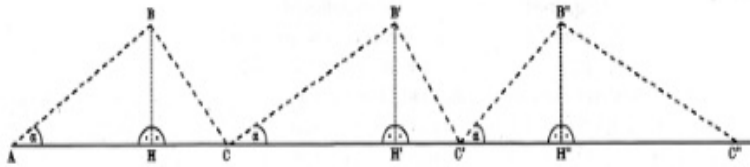




Şekil 8.

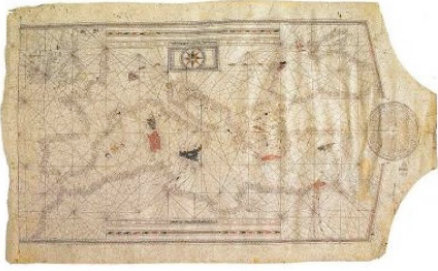
El- Biruni bu münasebetle ilginç bir olayı anlatıyor: Emir Şams el-Ma'alî'nin kızı prenses Zerrin'in İbn-i Sina'dan Ğurġan ile Bağdat arasındaki boylam farkını ölçmesini istediğini, İbn-i Sina'nın da bu farkı ayın, o yerin meridyendeki pozisyonuna göre tespit edip $9^{\circ} 20'$ bulduğunu yazıyor.

El- Biruni bu konulara dair yazdığı kitabı "Taħdid Nihayat al-Amakin" ile bilimler tarihinin karşısına matematiksel coğrafyanın kurucusu olarak çıkıyor. Biruni ve İbn-i Sina'nıkinden başka, boylamları bulmak için, biri İslam dünyasının batısında ortaya çıkan ve diğeri okyanuslarla geçerli olan bir metot 15. yy. dan itibaren tatbik ediliyordu (şekil 9). İslam dünyasında ayrıca ondan fazla enlem ölçme metodu tanınıyordu.

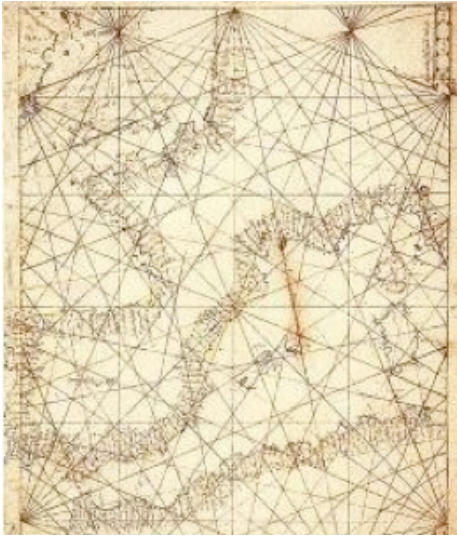


Şekil 9: Açık denizlerde, Okyanuslarda kat edilen mesafelerin ölçülme metotları

İslam dünyasının batısından doğusuna kadar enlem-boylam dereceleri cetvellerini çoğaltmak gayreti bütün bir hızıyla devam ederken ortaya çıkan haritalar en geç miladi 12 yy. dan itibaren Avrupa'da yayılmaya başladı. İlk yayılanlar bildiğimize göre Akdeniz haritaları idi. Bunlardan tanıdığımız en eski ikisini dile getireceğim. Biri 1413 yılında yapılmış Ahmet at-Taŋgi haritası (şekil 10) İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunuyor. Diğeri Batı Akdeniz ve Batı Avrupa haritasıdır (şekil 11). 13. yy. yazması olduğu tahmin edilmektedir. Bu haritalar modern bir harita ile bilgisayar yardımıyla karşılaştırıldığında ancak çok dikkatli bir şekilde kazanılmış boylam derecelerine dayandıklarına inanmaya zorluyorlar.



Şekil 10: Akdeniz'in 1413 yılında Ahmad at-Tanği haritası



Şekil 11: Akdeniz'in 1300 yıldan evvel yapılmış haritası (Arapça)

Haritaların İslam dünyasının batısında boylamlarının geniş çapta gerçeğe çok yaklaşması ve Akdeniz uzunluğunun hemen hemen gerçeğe yakın şeklini almasıyla Endülüs Müslümanları, Yunanlılara bağlı olarak Kanarya adalarından geçirilen sıfır, diğer adıyla başlangıç meridyenini $17^{\circ} 30'$ batıya naklettiler, Toledo'dan hesaplayarak $28^{\circ} 30'$ ile Atlas Okyanusu'nda yeni bir başlangıç meridyeni tanıdılar (şekil 12).



Şekil 12.

Bundan faydalananların elinde iki ayrı ölçüye dayanan iki tip harita yayılıyordu. Bahusus Avrupalılar genelde haritaların koordinat çizelgelerini dışarıda bıraktıkları için yüzyıllarca bu karışık tipler yan yana yürürlükte kaldı.

İslam dünyasında ise bu farklı meridyen harita koordinat cetvellerinin doğurduğu zararlar biliniyordu. Miladî 1265 yılında Tebriz yakınındaki Maraga şehrinde kurulan rasathanenin Naşir ad-Din at-Tusi'nin başkanlığındaki bir komite Atlas Okyanusu'na nakledilmiş sıfır meridyenini bütün harita ve enlem-boylam cetvelleri için başlangıç olarak tanıdı.

Konumuz için önemi bakımından şunu söylemek isterim ki, Akdeniz miladi 10. yy.dan itibaren yüzyıllarca bir İslam iç denizi haline gelmişti. Bu gerçeği birçok araştırmalar Arapça ve Latince kaynaklara dayanarak gösterdi. Sadece bir iki misal vermekle yetineceğim. Güney Fransa'nın Marsilya'dan Nis'e kadar olan sahili 891'den 973 yılına kadar Arapların elinde bulunuyordu (bk. GAS XI,11). Araplar 846 yılında Roma'yı ve Vatikan'ı işgal ettiler. Daha bir kaç şehri ele geçirdikten sonra geri çekildiler. Bir araştırmacının ifadesine göre aşağı İtalya o yıllarda Arapların bir cirit atma meydanı haline gelmişti (bk. GAS XI,11).



Şekil 13.

Onlar okyanuslara açılmaktan da hiç korkmuyorlardı. Miladi 9. yy.da yaşayan coğrafyacı ve tarihçi al-Ya'qubi'nin bildirdiğine göre Basra'ya yakın Ubulla'da yapılan dikişli gemiler, kuzeybatı Afrika'daki Massa Limanı ile Çin arasında ticaret münasebetlerini sağlıyorlardı. Diğer bazı coğrafyacılar göre adı geçen Massa Avrupa ve Bizans ile İslam dünyasını bağlayan ticaret şehirlerinden biriydi (GAS XI, 384-385) (bkz. şekil 13). Onların tarihleri ve coğrafyaları denizcilerinin çok erken bir devirde okyanuslara büyük bir cesaretle açıldıklarını gösteriyor. Onlardan bize kadar gelen denizcilik kitapları, denizcilikte ne büyük yerleri olduğu yönünde bizi muhteşem bir tablo karşısında bırakıyor. Onların gecikmiş olan modern etütleri Portekizlilerin yakın zamanlara kadar modern denizciliğin önderleri olarak tanıtılmasına imkân verdi. Ama bugün Portekiz denizciliğinde tanınan her başarılı verinin İslam dünyasına borçlu olduğunu görüyoruz. Şüphe yok ki içinde yaşadıkları İslam dünyasının denizciliğini büyük bir maharetle tanıyıp kabullenmelerini küçümsemeden takdir etmemiz gerekiyor. Onlar hemen hemen başarıya götüren her bilgiyi Müslümanlardan öğrendiler. Müslümanların Atlas Okyanusu'nda büyük hareket imkânını öğrendiler. Tarihçilerinin ifadelerine göre Vasco da Gama Arap haritalarını kullanarak Ümit Burnu'nu geçti, Mozambik sahillerine kadar uzandı. Oradan, kendi ifadesine göre, Hindistan'a ulaşabilmek için ve oradan dönebilmek için bir Müslüman kılavuz alabilmekten başka çaresi yoktu. O -kendi ifadesine göre- Müslümanların gemilerini, denizcilik aletlerini, enlem-boylam haritalarını görünce donakalmıştı.

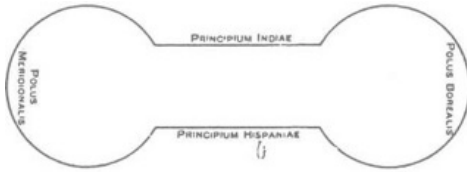
Ama Portekizliler bütün maharetlerine rağmen Arap denizciliğinin en büyük başarılarından birini maalesef kavramamış görünüyorlar. Belki de bunu anlamaya onların trigonometri bilgileri yetmemişti. O da şudur: Okyanussal büyük mesafeleri ölçme metodu. Müslümanlar okyanussal uzaklıkları ölçmek yönünde geliştirdikleri metotla Afrika'nın doğusu ile Sumatra arasındaki mesafeleri çok küçük hatalarla ölçebiliyorlardı. Onların doğruluk sonucuna Avrupa denizciliğinde ancak 20. yy.ın ilk yarısında ulaşılabilmişti.

Buraya kadar sizlere sunduğum sözlerle esas konuya, yani Amerika'nın Müslümanlar tarafından tanınması probleminde götüreceğiz yolun gerekli kılavuz taşlarını yerleştirmeyi düşündüm. Şimdi de esas amaca yöneliyorum. Evvela Amerika'nın keşfi sözünden neyi kastettiğimizi belirtmek lazım. Amerika denen kara kitlesine eski dünyadan insanların oldukça erken zamandan beri birçok kere tesadüfen ulaştıkları, orada yerleşmiş oldukları, kendilerine has bir medeniyet kurdukları modern çağda bilinen bir gerçektir. Önemli olan, Avrupa-Afrika ile Asya arasındaki Büyük Okyanus'ta çok büyük bir kara parçasının bulunduğunu bilmek ve onun yer küresinin üzerindeki yerini bir dereceye kadar kartografik bir şekilde göstermeğe başlamış olmaktadır.

Bu realite dünyanın bir küre olduğunu ve bu kürenin tam büyüklüğünü, boylam derecesinin uzunluğunu bilmeyi ve bu uzunluğu bulmanın me-

totlarına sahip olmayı gerektiriyordu. Bu şartlar Avrupa'da İslam dünyasına nispetle ancak yüzyıllarca sonra gelişmişti. İslam dünyasından Avrupa'ya enlem-boylam dereceleri cetvelleri 12. yy. dan beri ulaşmaya başlamıştı ama bunların haritalarda kullanılmalarına ancak 18. yy. da başlanmıştır. Avrupalılar İslam dünyasından ellerine geçen haritaları kopya veya taklit ediyorlar ama onlardan gelen koordinatlara dayanan haritalar yapamıyorlardı.

13. yy. da Avrupa'da yaşayan tanınmış büyük bilgin Roger Bacon dünyayı şu şekilde tanıtiyordu (şekil 14).



Şekil 14: Roger Bacon'un tasavvuru

Cristoph Colomb da dünyayı kuzeyden güneye doğru sivrileşen bir armuta benzetiyordu. Daha 15. yy. da dünyanın yuvarlak olduğu fikrinin yerleşmemiş bulunduğu Avrupa'ya mukabil, Müslümanlar daha 10. Yy. in ilk yarısında Iberik yarımadasından Büyük Okyanus'u aşarak Asya'nın doğusuna ulaşmaya çalışmışlardı. Onlar bu iki sahil üzerindeki mesafenin daha 9. yy. da 21 bin km. kadar olduğunu hesaplamışlardı. Çok taraflı büyük bilgin al-Biruni 11. yy. in başlarında bizi objektivitesiyle hayranlığa düşüren Hint medeniyeti üzerine yazdığı kitabında şunu yazıyor: Tanıdığımız büyük kara kütesi (yani Asya, Avrupa ve Afrika) büyük bir okyanus tarafından kuşatılıyor. Bu okyanusu (adı geçen) büyük kara parçasının arasını şu veya diğer tarafta bir kara parçasıyla veya insanların yaşadığı bir adayla kesmekte olduğu muhtemeldir.

Asya'nın dışına çıkmamış olan al-Biruni

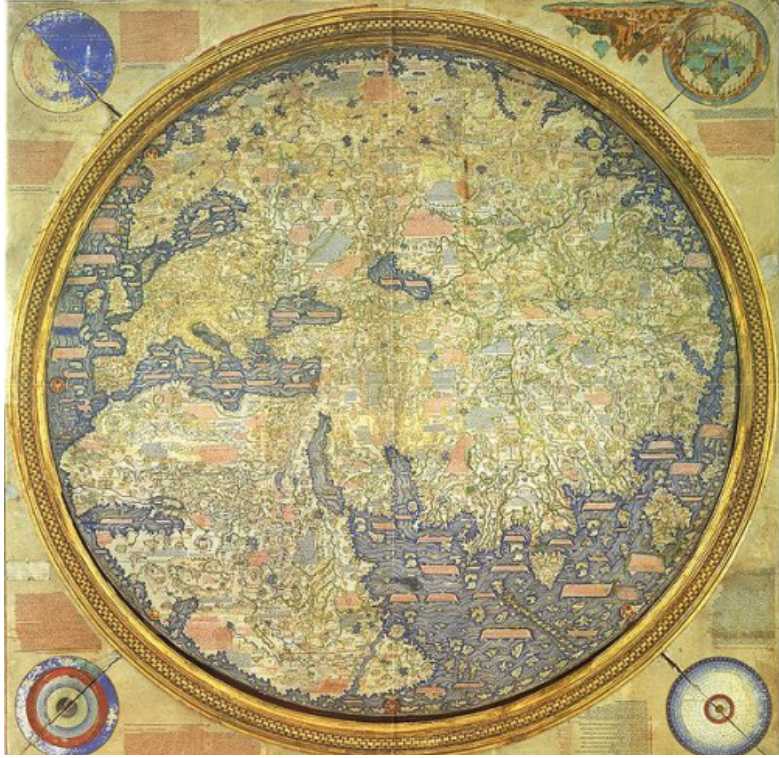
'nin bu hakımane görüşünü, yazdığından aşağı yukarı 90 yıl kadar önce kültür tarihçisi ve coğrafyacı al-Masudi miladi 10. yy.'ın ilk yarısında bize kadar ulaşmış Muruğ az-Zaman adlı kültür tarihinde, Müslümanların Iberik yarımadasından kalkarak Büyük Okyanus üzerinden Asya'ya gemilerle ulaşmak gayretlerinden bize kadar ulaşmamış bir kitabında etraflıca bahsettiğini bildiriyor. Şöyle söylüyor: Okyanus denizcileri Arap İspanya'sında batıya doğru okyanus üzerinden hareketlerinde kendilerini tehlikeye sokuyorlardı. Bunların arasında Kurtubalı Hashaş denen biri hazırlanan gemilerle bir grup gençle okyanusa açıldı. Bir zaman sonra birçok mallarla geri döndü, ama diğerleri beraber dönmediler. Bu oralarda çok iyi bilinen bir şeydi.

Bundan iki yüzyıl kadar sonra meşhur coğrafyacı İdrisi ki ömrünün büyük kısmını Endülüs'te geçirmiştir, bu anlamda bize daha geniş bilgi veriyor. Al-İdrisi, zamanında çok meşhur olan bir teşebbüsten etraflıca bahsediyor. Bu, okyanusu batıya doğru geçmek için, bir ailenin sekiz mensubunun, hazırladıkları gemiyle yola çıkıp başarısız kalmış olmalarıydı. Iberik Yarımadası'nda bu tip teşebbüsler çoğaldığı için Lizbon'da bir caddeye "darb al-mağrur-in" yani "maceracılar" yahut da "aldananlar" caddesi adını vermişlerdi.

Bu okyanusa açılıp Asya'ya ulaşma gayretleri zamanla Afrika'ya kaymaya başladı. Afrika'nın batısındaki Mali'de miladi 1312 yılında Sultan Muhammad Abu Bakr bir gemi filosu hazırlayarak "okyanusun öte yanına ulaşmak" için harekete geçirdi. Yolunda tutulduğu fırtınadan bir gemi hariç tüm filo battı. Bunun üzerine aynı sultan çok büyük bir filo hazırlattı, kendi kumandasında yola çıktı, fakat dönemediler. Bunu Arapça kaynaklardan öğreniyoruz. Ama bazı Çin kaynakları da Müslümanların bu tip gayretlerinden bahsediyor.

Bu tip gayretler şüphesiz ki çoktu ve mümkündür ki bunların biri veya birkaçı sonradan Amerika diye tanınan büyük kara parçasına ulaşmıştı. Ama bunlar bizim için Amerika'nın keşfi manasına gelmiyor.

Şimdi size bir dünya haritası sunacağım (şekil 15).



Şekil 15: Fra Mauro'nun dünya haritası (1459)

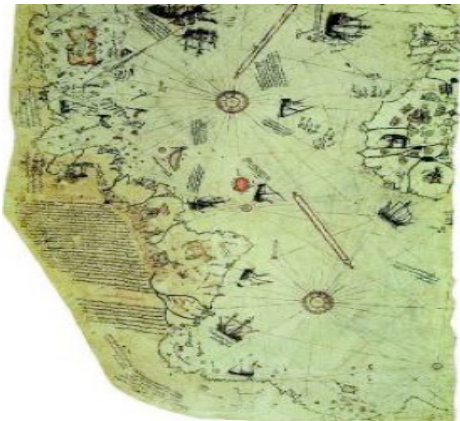
Bu 1459 yılında Venedik'te Fra Mauro (Arap Papaz) adında birinin Portekiz Kralı'nın arzusu üzerine yaptığı çok büyük bir haritadır. Haritanın kenarlarında büyük kayıtlar vardır. Birinde şu yazılıyor: "1420 yıllarında Hint Okyanusu'ndan yola çıkan bir gemi Ümit Burnu'nu geçerek Karanlık Deniz üzerinden Yeşil Adalara uğrayıp, 40 günlük bir batıya yolculuktan sonra Kadın-Erkek Adalarına ulaşmıştı."

Venedik'ten bu Arap Papaz'ın haritaya eklediği bilgi, oldukça iyi tanınan, İslam dünyasından Orta Amerika'daki Karibik adalarına götüren bir yolu tarif ediyor (şekil 16). Haritanın kendisine gelince bunun yüzde yüz bir Arap haritası olduğunu ispat edebilirim. Ama burada ondan vazgeçeceğim.



Şekil 16: Atlantik geçişinde seyir rotaları (yaklaşık 1420)

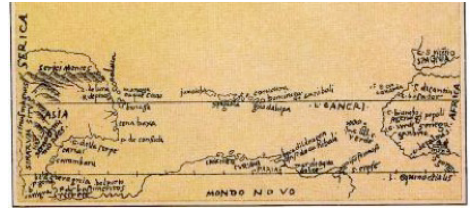
Şimdi konumuz bakımından çok önemli olan Piri Reis haritasını ileri süreceğim (şekil 17). Adını sık sık duyduğunuz Piri Reis'in Amerika haritası İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde 1929 yılında bulundu. Birçok bilginler arasında Paul Kahle adlı Alman oryantalist tarafından 1931 yılında çok ciddi bir araştırmaya tâbi tutuldu. Almanca olan araştırma şu adı taşıyor: Kolumbus'un 1498'de Yapılan Haritası. 1513'te yapılmış bir Türkçe dünya haritası (1933). Kendisini gençliğimde tanıdığım, araştırmasını çok faydalı bulduğum bu oryantalist, burada aydınlatmaya girişmeyeceğim bir sebeple maalesef Piri Reis'in bize Kolumbus'un kaybolan haritasını ulaştırdığına kendini inandırdı.



Şekil 17. Piri Reis'in Atlantik Haritası (1521-1524)

Biz bu haritayı bilgisayar vasıtasıyla bir modern haritayla karşılaştırdığımızda her ikisinin muayyen yerlerde Afrika ile aralarındaki mesafelerde ne kadar birbirlerini örttüklerini gördük. Bu 18. yy. a kadar İslam dünyasından başka hiç bir kültür dünyasında yapılamazdı. Zira bu harita, hatasız boylam dereceleri ölçüsüne dayandığını gösteriyor. Kısacası Piri Reis'ten ele geçen bu haritanın, Avrupa'dan İtalyanca tercümesi İspanya'ya ulaşan ve (muhtemelen bir kaç kopya ile) yayılan, aslı Arapça olan bir haritadan ibaret olması gerekiyor.

İspanya Kralı'nın ısrarlı isteği üzerine Kolumbus'un kardeşi Bartolomeo'nun yapıp Madrid'e gönderdiği harita ise şudur:

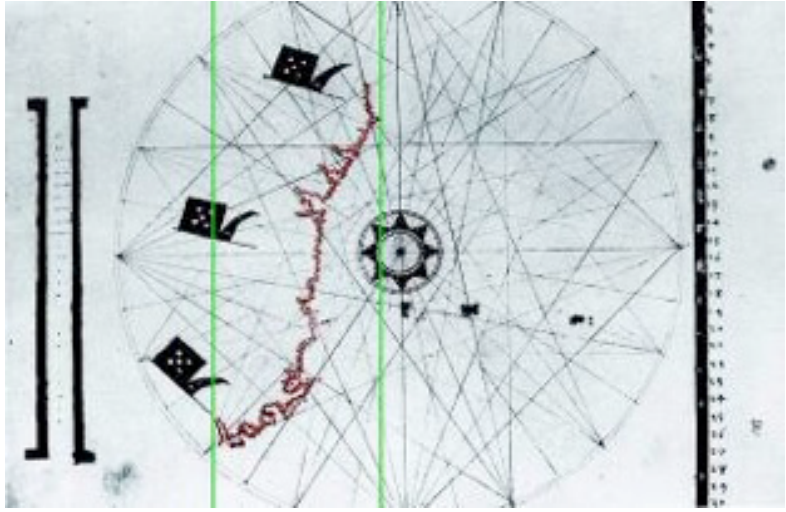


Şekil 18: Bartholoméo Kolomb'un haritası (1503)

1500 yıllarında Alberto Cantino'nun dünya haritası çıktı (bkz. No 2). Bunda Amerika haritasından başka Afrika'nın mükemmel haritası şaşırtıcı idi. Afrika haritasına değinen bazı araştırmacılar bu haritayı Vasco da Gama'nın seyahatinde 1498'de topladığı materyalle yaptığını kendilerini inandırıyorlar. Yani Müslümanların 500 yıl kadar bir zamanda geliştirdikleri mükemmeliyetin, Vasco da Gama'nın bir kaç aylık bir seyahatle toplanan bilgilerle sağlanabileceğini zannediyorlar. Vasco da Gama Portekiz tarihçilerin ifadesine göre bir Arap haritası ile yola çıkmış, Hint Okyanusu'na gelince oradaki gemilerin büyüklüğünden, ellerindeki enlem-boylam dereceli haritaların varlığından dona kalmıştı. Bir Arap kılavuzu olarak doğruca Güney Hindistan'a gitmiş ve aynı yoldan dönmüştü.

Şimdi zaman darlığından bildiğim iki önemli misali bir tarafa bırakarak Cavalılardan bize ulaşan bir Brezilya haritasından bahsedeceğim.

26 parçalı, Cava dilinde kalmış bir atlas 1511 yılında Portekizlilerin Malakka (Malezya) yarımadasını zapt ettikleri bir sırada ellerine geçmişti. Zapt eden kumandan Portekiz kralının vekili Alfonso Albuquerque krala yazdığı uzunca mektupta atlasın içerdiği haritaların ne kadar önemli ve ne kadar mükemmel olduklarını, bunun Portekiz tercümesini kaptan ile bir Malezyalıya yaptırıp krala gönderdiğini dile getiriyor. Kitabımda (GAS XI, 327-328; XIII, 40-41) de tercümesi bulunan bu çok enteresan mektubu bir gün Türkçe'de görmeyi çok istedim.



Şekil 19a: "Cava Atlası"ndan M. 1511'de kopya edilen Brezilya sahilinin bir bölümü

İslam dünyasının batı-güney köşesindeki Cava'da bir gemide ele geçen 26 parçayı kapsayan atlasın yüksek seviyesi maalesef modern kartografya tarihinde gereken ilgiyi bulmadı. Onun "terra do brazill" diye tercüme edilen kısmı bize Brezilya'nın ilk haritasını vermekten başka, galiba Brezilya adının ilk kullanımına da şahitlik ediyor. Bölgenin 6° 30' ilâ 27° enlem ve 15° derecelik boylam yani doğu-batı gerilimini kapsıyor (şekil 19a). Bunu yönlerini hiç değiştirmeden modern harita üzerine yerleştirdiğimizde (şekil 19b) çok az bir farkla birbirlerini hayret verici bir şekilde örttüğü görülecektir. Sadece bir misali dile getirmek istiyorum. Bu haritada miladi 1515'te Portekiz gemilerinin keşfettiği sanılan La Plata (Buenos Aires civarındaki nehrinin denize döküldüğü yer) (35° güney kürede) görülüyor.

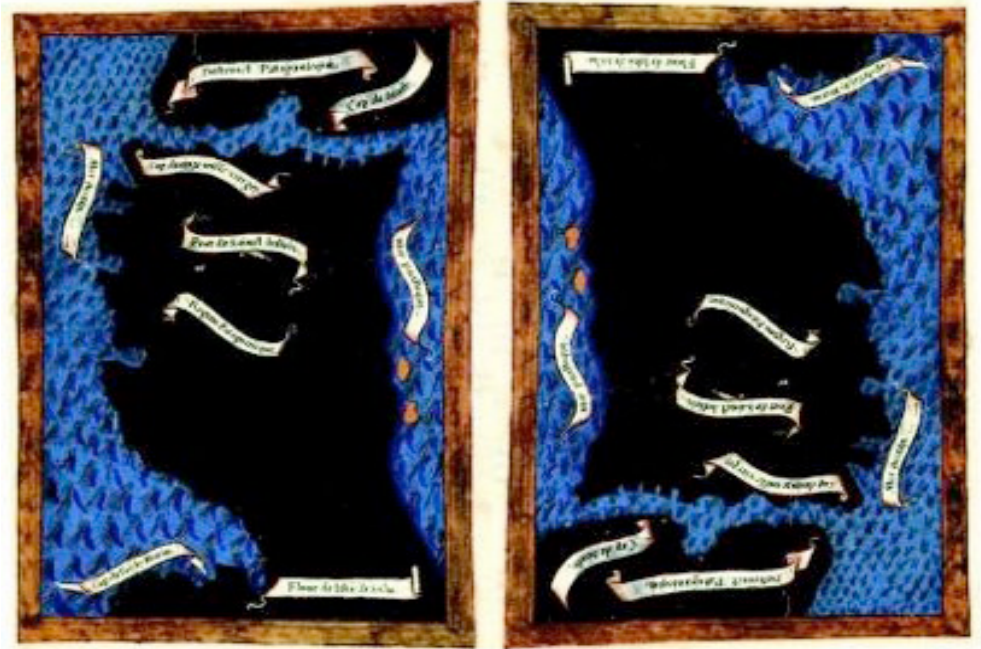


Şekil 19b: Brezilya batı sahillerinin Cava haritasından modern bir haritaya nakli

Son misal olarak Macellan Boğazı'nın haritasını bir kaç kelime ile dile getireceğim (şekil 20). Bu haritayla Macellan ile seyahat eden tarihçisi Antonio Pigafetta'nın kitabında buldum. Bu boğazın bilgisinin İslam dünyasından daha 1428 yılından Portekiz'e gelmiş olduğunu biliyoruz (Bkz.

GAS XI, 358; XIII, 127). Bunun sağlam bilgisini bize Portekiz kaptanı António Galvão 1555'ten kalan kitabı "Tratado dos Descobrimentos" da bildiriyor. Diyor ki: 1428 yılından bize ulaşan en önemli haberlerden biri şudur: Don Pedro, kralın en yaşlı oğlu, çok çok gezen bir insan. İngiltere, Fransa ve Almanya'dan sonra mukaddes toprağa (yani Kudüs'e) ve daha ötesine gitti. Dönüşte Roma'ya ve Venedik'e uğradı. Bir dünya haritasını beraberinde getirdi. Bu harita bütün yerleri içine alıyor. Onda Macellan Boğazı, Ejderha Kuyruğu (Cola do Dragam), Ümit Burnu ve saire bulunuyor, diyor.

Daha 1601 yılında İngiltere'de basılmış olan kitabın bu önemli ifadesinin kartografya tarihçileri tarafından dikkate alınmadığını zannediyorum. Acaba Müslüman-Arap gemiciler bu boğazın ötesine, hatta çok ötesine geçme merakını göstermediler mi? Ne dersiniz?

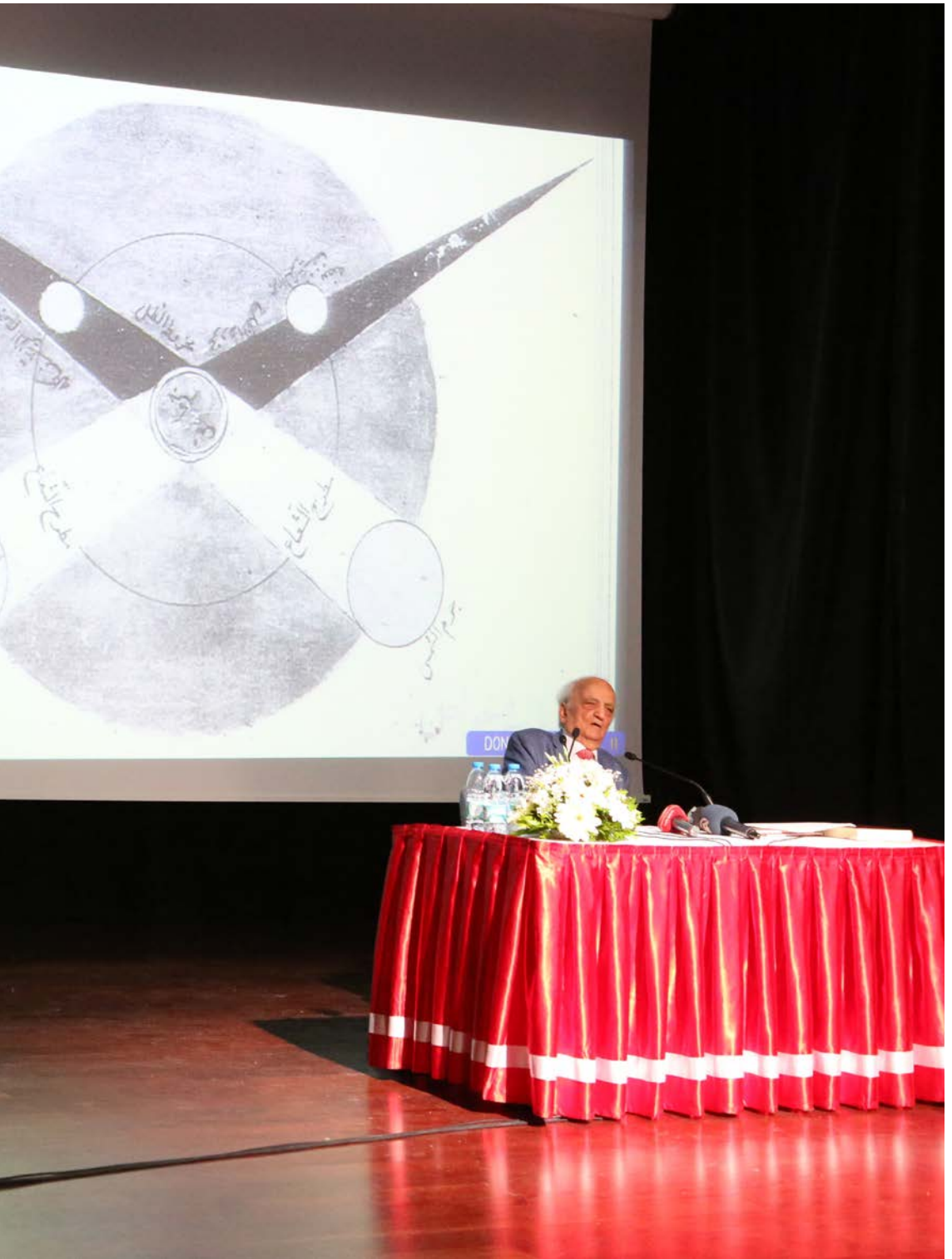


Şekil 20: Güney Amerika'nın (1521 de) Magellan'ın eline geçen haritası











Amerika'nın Keşfinde Müslümanlar

İlham veren üniversite

Coğrafya, oryantalistlerin en çok çalıştığı sahalardan birisidir. ... Ben üzerinde çalıştığım diğer ciltlerde olduğu gibi coğrafyayı da 3-4 yılda yazarım diye düşünüyordum. Ancak coğrafya beni 28 yıl meşgul etti. Coğrafya ile meşguliyetimin 3.-4. senesinde kendime şu soruyu sordum; Müslümanlar matematikte, astronomide bu kadar ileri oldukları halde neden Avrupalılar gibi enlem-boylam derecelerine dayanarak haritalar yapmadılar? 10 sene geçtikten sonra, baktım ki Avrupalıların elinde bulunan haritalarının tamamı İslam dünyasından gelmiş. Çünkü Müslümanların 10. yüzyılda öğrendikleri, Avrupalıların 17.-18. yüzyılda öğrenebildiklerinden çok daha iyiydi. Avrupalılar 18. yüzyılda bile enlem-boylam dereceleri ile harita yapamıyorlardı.

Prof. Dr. Fuat SEZGİN



**SÜLEYMAN
DEMİREL
ÜNİVERSİTESİ**

Süleyman Demirel Üniversitesi **Kurumsal İletişim Merkezi** / Ağustos 2016



www.sdu.edu.tr



[sduniversitesi](https://www.facebook.com/sduniversitesi)



[@sd_universitesi](https://twitter.com/sd_universitesi)

ISBN: 978-9944-452-99-1